СОВЕТ НОВОКИНЕРСКОГО
СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ
АРСКОГО МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА
РЕСПУБЛИКА ТАТАРСТАН
улица Советская, д.10, с.Новый Кинер,
Арский муниципальный район, 422031

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АРЧА МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
ЯҢА КЕНӘР АВЫЛ ҖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ
Совет урамы, 10 нче йорт, Яңа Кенәр авылы,
Арча муниципаль районы, 422031

Тел.,факс (84366)9-12-65, (84366)9-12-68, 9-12-60. E-mail: Nkin.Ars@tatar.ru

Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы
Яңа Кенәр авыл җирлеге советы
КАРАРЫ

« 12 » август 2019 ел **№ 120**

Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Яңа Кенәр авыл җирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау турында

2003 елның 6 октябрендәге "Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында"гы 131-ФЗ номерлы Федераль закон, 2004 елның 28 июлендәге "Татарстан Республикасында җирле үзидарә турында" гы 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм Яңа Кенәр авыл җирлеге Уставы нигезендә Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Яңа Кенәр авыл җирлеге советы **карар** бирә:

1. Яңа Кенәр авыл җирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен расларга (кушымта).
2. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Яңа Кенәр авыл җирлеге советының 2018 елның 13 декабрендә чыккан 101 номерлы “Яңа Кенәр авыл җирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау турында” карарын көчен югалткан дип исәпләргә.
3. Әлеге карарны мәгълүмати стендларда, Татарстан Республикасының хокукый мәгълүматлар рәсми порталында (PRAVO.TATARSTAN .RU) һәм Арча муниципаль районы сайтының “Авыл җирлекләре"бүлегендә бастырып чыгарырга.
4. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотуны үземдә калдырам.

Яңа Кенәр авыл җирлеге башлыгы Р.Ә.Фәхретдинов

СОВЕТ НОВОКИНЕРСКОГО СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ

Татарстан Республикасы
Арча муниципаль районы
Яңа Кенәр авыл җирлеге советының
2019 ел 12 август 120 номерлы
карарына кушымта

Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Яңа Кенәр авыл җирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләре

I. Гомуми нигезләмәләр

1. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Яңа Кенәр авыл җирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләре (алга таба - Кагыйдәләр) 2003 елның 6 нчы октябрендәге "Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында"гы 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган вәкаләтләрне тормышка ашыру кысаларында, әйләнә-тирә мохитне саклау, халыкның санитар-эпидемиологик иминлеге, Россия Федерациясенең, Татарстан Республикасының һәм муниципаль норматив хокукый актлар нигезендә эшләнде.

2.Әлеге кагыйдәләр оештыру-хокукый формаларына бәйсез рәвештә барлык физик һәм юридик затлар тарафыннан да үтәлергә тиеш.

3.Әлеге кагыйдәләр җирлекнең барлык территориясендәгамәлгә ашырыла һәм түбәндәге таләпләрне билгели:
- биналарны (торак йортларны да кертеп), корылмаларны һәм алар урнашкан җир участокларының фасадларын тиешенчә карап тоту;
- төзекләндерү эшләренең исемлеге һәм башкарылу вакыты;
- биналарны һәм корылмаларны (алар эчендәге торакны) төзекләндерүдә милекчеләренең катнашу тәртибен билгеләү;
-җирлек территориясен төзекләндерүне оештыру (урамнарны яктырту, территорияне яшелләндерү, урам исемнәре һәм йортлар номерлары язылган күрсәткечләр кую, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тотуны кертеп).

4.Территорияләрне төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру билгеләнгән тәртиптә расланган проект документлары нигезендә шәһәр төзелеше һәм җир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдәләр, дәүләт стандартлары, җирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре буенча гамәлгә ашырыла.

5.Әлеге кагыйдәләр җирлек территориясендә көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын җыю, чыгару, ташу, утильләштерү һәм эшкәртү буенча мөнәсәбәтләрне җайга салмый.

Төп төшенчәләр

6. Әлеге Кагыйдәләрне гамәлгә ашыру максатында түбәндәге төшенчәләр кулланыла:

җирле әһәмияттәге автомобиль юлы-транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән һәм автомобиль юлына бүлеп бирелгән полоса чикләрендә һәмҗир кишәрлекләренең өстендә яисә астында урнашкан конструктив элементлар (юл полотносы, юл өслеге һ.б.) һәм аның технологик өлеше булган юл корылмалары, саклагыч юл корылмалары, ясалма юл корылмалары, җитештерү объектлары, автомобиль юлларын төзекләндерү элементларын үз эченә алган транспорт инфраструктурасы объекты;

арборицидлар-чүп үләннәренә каршы кулланыла торган химик матдәләр;

хуҗасыз транспорт чарасы-милекчесе бар яки милекчесе юк яисә милекчесе билгеле булмаган,законнар белән башкасы каралмаган булса,милекче аннан баш тарткан транспорт чарасы;

территорияне төзекләндерү - муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән билгеләнгәнгражданнарның яшәү шартларын тәэмин итүгә һәм яхшыртуга, муниципаль берәмлек территориясенең санитар һәм эстетик торышын тәэмин итүгә һәм яхшыртуга юнәлдерелгән, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрне, җир кишәрлекләрен, биналарны, корылмаларны, якын-тирә территорияне карап тотуга юнәлтелгәнчаралар комплексын тормышка ашыру эшчәнлеге;

Сосновский балтырганы - зур булып үсүчән үсемлек, балтырганнар семьялыгы, зонтиклылар төренә керә. Үсемлек озак төзәлми торган җәрәхәтле көчле пешерү сәләтенә ия;

ташландык транспорт чарасычит затларның ирекле керү мөмкинлеге булган халәттә (ишекләре булмау яки ябылмау,кузов пыялалары яки башка элементлары булмау һ.б аркасында) яисә файдалану мөмкинлеге булмаган (көпчәкләре тишелгән, көпчәкләре булмаган, башка конструктив детальләр яки башкалар булмаган), гомуми файдалану урыннарында (йорт яны территорияләрендә) территорияне җыештыру, махсус транспорт һәм чүп җыю машиналарына подъездларга һәм чүп контейнерларына бару юлында комачаулык тудыручы,милекче тарафыннан алты ай һәм аннан да күбрәк вакытка калдырылган яисә әлеге Кагыйдәләр билгеләгән таләпләргә туры килмичә куелган транспорт чарасы;

бункер -зур габаритлы калдыкларны туплау өчен билгеләнгәнчүп җыю урыны;

вертикаль яшелләндерү- стационар һәм мобиль яшел үсентеләр урнаштыру өчен балкон, лоджия, галерея, терәк диварлар, һ.б. кертеп, биналарның һәм корылмаларның алгы өслекләрен куллану;

квартал эчендәге (җирле) юл-магистраль урамнардан торак йортларга һәм кварталның башка урыннарына транспорт һәм җәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы;

төзекләндерүне торгызу-юлның бөтен киңлегенә ясалма капламны, тротуарны сыйфатлы торгызуны, бордюр ташын кире урнаштыруны, туфракның уңдырышлы катламын торгызуны, газон үләннәрен һәм

бозылган яшел үсентеләр утыртуны, реклама конструкцияләрен һәм төзекләндерүнең башка элементларын торгызуны үз эченә алган эшләр комплексы;
газон– махсус сайланган үләннәрдән торган,парк һәм ландшафт композициясенә фон яисә мөстәкыйль элемент булып торучы үлән катламы;
гербицидлар-үсемлекләрне юк итү өчен кулланыла торган химик матдәләр;
кунаклар өчен туктап тору урыны-торак зоналарга килүчеләргә җиңел автомобильләр кую өчен билгеләнгән ачык мәйданчык;
балалар мәйданчыгы- балалар уеннары өчен билгеләнгән объектлар (таулар, карусельләр, таган, комлыклар һәм (яки) башка шундый объектлар) урнашкан җир участогы;
ишегалды территориясе-бер яки берничә күпфатирлы йорт янындагы һәм анда яшәүче затларның һәм җәмәгать биналарының гомуми кулланыштагы һәм аларның эшләвен тәэмин итүче территория. Күпфатирлы йортларның ишегалды территориясендә балалар мәйданчыклары, ял итү урыннары, кер юу урыннары, автомобильләркую урыны, яшел зоналар һәм башка иҗтимагый файдаланудагы объектлар урнаштырыла;
ишегалды корылмалары-җир кишәрлегендә вакытлыча урнашкан ярдәмче корылмалар (кар базлары, күгәрчен оялары, сарайлар һ.б.);
йорт биләмәсе -ишегалды корылмалары булган шәхси торак йорт һәм әлеге йорт урнашкан җир участогы;
йорт билгеләре - аншлаг (урам, мәйдан, проспект исеме язылган күрсәткеч), йорт номеры (йорт һәм корпус номеры күрсәткече), подъезд һәм фатирлар номеры күрсәткече, объектның инвалидлар өчен булуы турында символ, флаг элгечләр, истәлекле такталар, полигонометрик билге, янгын гидранты күрсәткече, грунт геодезик билгеләре күрсәткече, магистраль камералары һәм суүткәргеч челтәр кое күрсәткечләре, канализация күрсәткече, җир асты газүткәргеч корылмалары күрсәткече);
сыек көнкүреш калдыклары-халыкның тормыш эшчәнлеге нәтиҗәсендә барлыкка килә торган хуҗалык-көнкүреш сулары, үзәкләштерелгән су бүлү системасына һәм ташландык суларны кабул итү һәм туплау өчен билгеләнгән җайланмаларга тоташтырылмаган (технологик яктан тоташтырылмаган);
бина-капиталь төзелеш объекты, ул автоном рәвештә төзелергә, төзекләндерелергә һәм кулланылырга мөмкин булган бердәм күләмле төзелеш системасын тәшкил итә (төзелешкә бер рөхсәт нигезендә төзелгән);
яшел үсентеләр-билгеле бер территориядә агач-куак һәм үләннәр үскән урын;
җир кишәрлеге - чикләре федераль законнар нигезендә билгеләнгән җир өлегенең бер өлеше;
җир эшләре-җирне чыгару, грунт җәю, территориянең камилләштерелгән яки грунт катламын бозып яисә юлларны һәм тротуарларны камилләштерү (җәю) белән бәйле эшләр;
эшчәнлек алып бару зонасы- төзелеш, инженерлык коммуникацияләрен урнаштыру, капиталь һәм башка ремонт эшләре рөхсәт ителгән киртәле территория. Башка эш (авария хәлендәгеләрдән тыш) башкару, җиһазлар, материаллар, калдыклар, техник инвентарьлар урнаштыру тыела;
инженерлык коммуникацияләре-инженерлык-техник тәэмин итү челтәрләре: суүткәргеч, канализация, җылылык, торба үткәргечләр, электр тапшыру линияләре, элемтә һәм башка инженерлык корылмалары, Арча шәһәре территориясендә булганнары яисә эшләнеп ятучы башка инженерлык корылмалары;
контейнер -зур габаритлы калдыклардан тышкаты коммуналь калдыкларнысалу өчен билгеләнгән чүп җыйгыч;
контейнер мәйданчыгы-каты коммуналь калдыкларны җыю урыны(мәйданчыгы), әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендә Россия Федерациясе законнары һәм халыкның санитар-эпидемиологик иминлеген тәэмин итү өлкәсендә Россия Федерациясе законнары таләпләре нигезендә төзелгән һәм контейнерлар һәм бункерлар урнаштыру өчен билгеләнгән урын;
компенсацияле яшелләндерү-юкка чыгарылган яки зыян күргәннәре урынына яшел үсентеләрне яңадан утырту;
түбә яшелләндерүе- бина һәм корылмаларның түбәләрен архитектура-ландшафт объектлары (газоннар, чәчәк түтәлләре, бакчалары, агачлар һәм куаклар утыртылган мәйданчыклар һәм башкалар) төзү өчен куллану;
яңгыр канализациясе - өске (яңгыр, кар сулары), су сибеп юдырту һәм дренаж суларын җибәрү өчен билгеләнгән инженерлык корылмалары (желоблар, яңгыр коелары, лотоклар һәм торбалар) белән бәйле технологик комплекс;
кече архитектура формалары – (алга таба –КАФ) - монументаль-декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү җайланмалары (беседкалар, аркалар, бакча-парк скульптурасы, вазоннар, чәчәк түтәлләре, шпалерлар), су җайланмалары (фонтаннар, бюветлар, декоратив сулыклар), муниципаль мебель (ял итү өчен эскәмияләр, җәмәгать урыннары, рекреацияләр һәм ишегаллары территорияләрендә урнаштырылган эскәмияләр, өстәл уеннары һәм сезонлы кафелар өчен өстәлләр,бакча һәм урам җиһазлары), коммуналь-көнкүреш һәм техник җиһазлар (көнкүреш чүп-чары җыю өчен контейнерлар, урналар, почта тартмалары, инженерлык җиһазлары элементларыһ.б);
чүп –чар өеме –чүп җыю контейнер мәйданчыгында яки теләсә кайсы башка территориядә иркле рәвештә ташлау сәбәпле җыелган 1куб. метр күләмнән артмаган каты көнкүреш калдыклары һәм зур габаритлычүп-чар;
тышкы яктырту-тәүлекнең караңгы вакытында юлларны, урамнарны, мәйданнарны, паркларны, скверларны, ишегалларын һәм җәяүлеләр юлларын яктырту өчен билгеләнгән элементлар җыелмасы;

рөхсәтсез чүплек- юридик яки физик затлар эшчәнлеге барышындарөхсәтсез калдыклар ташлау (урнаштыру) нәтиҗәсендә 50 кв. метрдан артык мәйдандабарлыкка килгән күләме 30 куб. метрдан артык булган каты көнкүреш калдыклары, эре габаритлы чүп, төзелеш калдыклары ташланган урын;
стационар булмаган сәүдә объекты-инженер-техник тәэмин итү челтәрләренә тоташу (технологик тоташтыру) булмауга карамастан, җир участогы белән ныклы бәйләнмәгән вакытлыча корылма, шул исәптән күчмә корылма;
тышкы яктырту объектлары (яктырту җиһазлары) - урамнарда, скверларда, паркларда яктырту өчен махсус билгеләнгән баганаларда, биналарның стеналарында, корылмаларның түшәмнәрендә, металл, тимер-бетон һәм башка биналарның конструкцияләрендә, корылмаларында һәм җәмәгать кулланылышының башка урыннарында урнаштырылган яктырту приборлары (яктырткычлар, прожекторлар);
төзекләндерү объектлары-биналар һәм корылмалар булмаган иҗтимагый-эшлекле, торак һәм рекреация зоналарын,җир өслегенең башка өлешләрендәгеясалма капламалар (асфальт-бетон, бетон катлам һ.б.), урамнар, юллар, велосипед юллары, ишегалды эчендәге урын, балалар, спорт һәм спорт-уен мәйданчыклары, хуҗалык мәйданчыклары; җирле әһәмияттәге автомобиль юллары; махсус саклана торган табигать объектлары һәм тарихи-мәдәни әһәмияттәге җирләр, зиратлар, төзекләндерү элементлары сыйфатында карала торган яшел үсентеләр (агачлар, куаклар, газон һ. б.); тышкы яктырту һәм архитектура-сәнгать яктырткычларын урнаштыру; коймалар, капкалар, балалар, спорт һәм спорт-уен мәйданчыклары объектлары; бәйрәм үткәрү һәм башка бизәлеш предметлары; территорияне санитар яктан тәртиптә тоту өчен билгеләнгән урыннар, җиһазлар һәм корылмалар, шул исәптән чүп-чар җыю һәм чыгару өчен җиһазлар һәм корылмалар; җитештерү зоналарын һәм аерым җитештерү объектларын төзекләндерү сыйфатында карала торган объектлар, инженерлык инфраструктурасы зоналары, махсус билгеләнештәге зоналар, шулай ук тиешле санитар-сак зоналары; аерым торак биналарның, җитештерү һәм инженерлык корылмаларының тышкы кыяфәте; субъектларның гамәлләре законнарда билгеләнгән төзекләндерү кагыйдәләре һәм нормалары белән җайга салына торган башка объектлар;
стационар булмаган объектларны, ясалма төзекләндерү объектларын урнаштыру, юллар төзү һәм ремонтлау, биналар, корылмалар, яшелләндерү буенча чаралар, инженерлык коммуникацияләрен төзү, үзгәртеп кору һәм ремонтлау белән бәйле җир эшләре алып бару буенча мәҗбүри таләпләр - билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелгән рөхсәт һәм проект документлары, махсус оешмалар белән килешүләр һәм куркынычсызлыкны тәэмин итү, санитар нормаларны үтәү һәм дәүләт һәм муниципаль стандартлар нигезендә муниципаль берәмлек территориясенең эстетик торышын саклау буенча чаралар комплексын үтәү;
яшелләндерү-шәһәр тирәлеген үсемлек компонентларыннан актив файдалану юлы төзекләндерү һәм ландшафт оешмасы, шулай ук инженерлык төрләре буенча эшләр (вертикаль планлаштыру, терраса төзү, кронлаштыру һәм башкалар) һәм агачлар, шул исәптән эре агачлар, куаклар утырту юлы белән яшелләндерелгән территорияләрне төзекләндерү, газоннар, чәчәк үсентеләре, альпинарийлар һәм рокарийлар булдыру, махсуслаштырылган бакчалар һәм һ. б. белән бәйле комплекслы эшчәнлек;
гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр-төрле ял итү формалары өчен билгеләнгән урыннар(урманлы парклар, бакчалары, скверлар, бульварлар, шәһәр урманнары);
чикләнгән территорияләрнең яшелләндерелгән территориясе-дәвалау, балалар укыту һәм фәнни учреждениеләр, сәнәгать предприятиеләре, спорт комплекслары, торак кварталларның яшелләндерелгән территорияләре;
махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләр-санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратларны яшелләндерү, питомниклардагы үсентеләр;
ордер -җир һәм төзелеш эшләрен башкаруга хокук бирүче документ;
аеруча саклаулы табигать территорияләре - җирле үзидарә органнары карарлары белән тулысынча яки өлешчә хуҗалык куллануыннан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән табигый комплекслар һәм объектлар урнашкан аерым табигатьне саклау, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм сәламәтләндерү әһәмиятенә ия булган объектлар урнашкан җир участоклары, су өслеге һәм алар өстендәге һава;
җәмәгать транспортын көтү тукталышы- пассажирларны утырту һәм төшерү зонасы һәм пассажирларның көтүҗәмәгатҗ транспортын көтү зонасы булган махсус җиһазландырылган мәйданчык;
пандус-аз хәрәкәтләнүче төркемнәр өчен төрле объектларга үтүне тәэмин итүче авыш мәйданчык;
парковка (автомобиль кую урыны) - автомобиль юлының бер өлеше һәм (яисә) юлның йөрү өлешенә һәм (яисә) тротуарларга, юл кырыйларына, эстакада яки күпернең бер өлеше яисә эстакада асты, күпер асты,урам-юл челтәренең, башка объектларның бер өлеше булган һәм транспорт чараларын җир кишәрлегенең, автомобиль юлларының милекчесе яисә башка төрле иясе карары белән транспорт чараларын түләүле нигездә яки бушлай кую өчен махсус билгеләнгән һәм җиһазландырылган урын;
бинаның алгы ягын (фасадын)буяуны хәл итү паспорты-бердәм архитектура һәм төс чишелешен билгеләүче һәм аерым торучы бинаның фасадын тышкы бизәүгә таләпләрне билгеләүче килештерелгән һәм билгеләнгән тәртиптә расланган документ;
җәяүлеләр зоналары- тизлекле җир өсте җәмәгать транспорты тукталышлары, хезмәт күрсәтү объектлары, тарих һәм мәдәният һәйкәлләре, рекреацияләр, җәяүлеләр агымының күпләп тупланган урыннарында транзит хәрәкәт итү максатларында һәм билгеле бер характеристикаларга ия булган шәһәр

территориясенең җәяүлеләр йөри торган участоклары. Җәяүлеләр зоналары эспланадаларда, җәяүлеләр урамнарында, торак пункт мәйданының җәяүле өлешләрендә формалашырга мөмкин;
җәяүлеләр коммуникациясе-шәһәр территориясендә җәяүлеләр хәрәкәтен һәм бәйләнешен тәэмин итүчетротуарлар, аллеялар, юллар, сукмаклар. Җәяүлеләр коммуникацияләре муниципаль берәмлек территориясендә җәяүлеләр өчен элемтә һәм хәрәкәт итүне тәэмин итә. Торак пункт территориясендә җәяүлеләр коммуникацияләрен урнаштырганда транспорт коммуникацияләре белән кисешүнең минималь күләмен, җәяүлеләр коммуникацияләре системасының өзлексез эшләвен, инвалидлар һәм аз хәрәкәтләнүче группа халкының куркынычсыз, каршылыкларсыз һәм уңайлы хәрәкәтен тәэмин итәргә кирәк;
автостоянка мәйданчыгы-җиңел автомобильләр һәм башка мототранспорт чаралары (мотоциклар, мотороллер, мотоколяскалар, мопед, скутерлар) саклау өчен билгеләнгән махсус ачык мәйданчык;
хайваннарны урамда йөртү һәм өйрәтү мәйданчыгы- территориянең йорт хайваннарын урамда йөртү һәм өйрәтү өчен билгеләнгән аерым участогы;
яшел үсентеләргә зыян китерү-яшел үсентеләрнеңҗир өсте өлешенәһәмтамыр системасына механик, химик һәм башка төрле үсүен туктата торган зыян китерү, шул исәптән яшел үсентеләрне яки туфракны зарарлы матдәләр белән пычрату;
су басу - елгаларда, сусаклагычларда су артунәтиҗәсендә грунт суларының артуы,атмосфера явым-төшемнәре, кар эрү, юлларның, тротуарларның асфальт-бетон катламынсыйфатсыз ясау, су җыю корылмаларының тәзек булмавы яки куллану кагыйдәләрен үтәмәү сәбәпле инженерлык системаларыннан һәм коммуникацияләреннән су агу нәтиҗәсендә юл участогын, транспорт тоннельләрен, территорияләрнең бер өлешен су басу.2 кв. метрдан артык мәйданлы территория 3 см тирәнлектә су астында калса, ул территорияне су баскан санала.
йорт яны территориясе-шәхси йорт яки күпфатирлы йортка технологик һәм функциональяктан турыдан-туры бәйләнгән территория;
якын-тирә территория- чикләре Россия Федерациясе субъекты законы белән билгеләнгән тәртиптә муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән билгеләнгән бина, корылма, җир участогы янындагы гомуми файдаланудагы территория;
продукция бирүче хайваннар һәм кош-корт - берничә тапкыр яки даими куллану өчен сөт,йомырка,йон һ.б. кебек азык-төлекалу өчен асрала торган хайваннар һәм кош-корт;
төзекләндерү проекты-текст һәм график формадагы материалларны үз эченә алган, территорияне һәм башка объектларны төзекләндерү буенча проект чишелешләрен (шулай ук төс буенча) билгели торган документлар;
тышкы мәгълүмат чараларын урнаштыру проекты(паспорт)-төзекләндерү элементының тышкы кыяфәтен һәм урнашу урынын билгели торган муниципаль хокукый акт белән расланган, атап әйткәндә тышкы мәгълүмат чараларын билгели торган һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка белешмәләрне үз эченә алган билгеле формадагы документ;
территорияне санитар чистарту-билгеле бер территориядән каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны җыю, чыгару һәм утильләштерү (зарарсызландыру) ;
авыл хуҗалыгы хайваннары - терлекчелек һәм башка авыл хуҗалыгы продукциясе җитештерү өчен кулланыла торган хайваннар, кыйммәтле мехлы хайваннар, куяннар, умарталар һәм башкалар;
төзекләндерү объектының эчтәлеге-чисталыкны тәэмин итү, төзекләндерү объектларының, аларның аерым элементларыныңтехник, физик, санитар һәм эстетик халәтен тиешле дәрәҗәдә тоту;
территорияләрне карап тоту-биналар, корылмаларның фасадын, кече архитектура формалары, коймалар, төзелеш мәйданчыклары, яшел үсентеләр, җир кишәрлегендә урнашкан җир асты коммуникацияләренһәм аларның төзелеш элементларын, транспорт инфраструктурасы объектларын үз вакытында ремонтлау һәм карап тоту белән бәйле чаралар комплексы;
юлларны, квартал эчендәге юлларны һәм башка юл инфраструктурасын карап тоту-ел дәвамында автомобильләр һәм җәяүлеләр юлы, тротуарлар, юллар, урамнар, квартал эчендәге юллар һәм юл хуҗалыгының башка элементларын тиешле тәртиптә һәм чисталыкта тоту һәмавтомобиль һәм җәяүлеләрнең алар буенча тоткарлыксыз хәрәкәтен тәэмин итү буенча чаралар комплексы;
яңгыр суы җыю һәм күзәтү коеларын (яңгыр сулары канализациясен), җир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларын) карап тоту-җир асты коеларының, яңгыр сулары канализациясенең, төрле кулланылыштагы камераларның һәм җир асты инфраструктурасының башка элементларының билгеле хезмәтләр күрсәтүче оешмалар өчен куркынычсыз, уңайлы эшен һәм эстетик кыяфәтен тәэмин итүне гамәлдәге дәүләт һәм муниципаль стандарт таләпләренә туры китереп куллану буенча чаралар комплексы;
махсуслаштырылган автомобильләр кую урыны- ташлап калдырылган, хуҗасыз транспорт чараларын саклау өчен билгеләнгән һәм махсус җиһазландырылган мәйданчык;
махсус оешмалар - муниципаль контрактлар нигезендә муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү өлкәсендә эшчәнлекнең махсус төрләрен гамәлгә ашыручы, шул исәптән транспорт чараларын махсуслаштырылган машина кую урынына күчерүне гамәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукый формадагы юридик затлар;
транспорт чараларын урнаштыру өчен махсус билгеләнгән урыннар-закон нигезендә оештырылган автомобиль кую урыннары, гаражлар, ремонт остаханәләре һәм башка биналар, техника саклау (хезмәт күрсәтү) өчен билгеләнгән биналар; Россия Федерациясе Министрлар Советы - Россия Федерациясе

Хөкүмәтенең "Юл хәрәкәте кагыйдәләре турында"гы 1993 елның 23 октябрендә чыккан 1090 номерлы карары белән расланган Россия Федерациясе Юл хәрәкәте кагыйдәләре нигезендә билгеләнгән парковкалар (парковка урыннары) ;
спорт мәйданчыгы- физик культура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен билгеләнгән объектлар (баскетбол щитлары, бруслар, гимнастика стеналары, турниклар һәм (яки) башка шундый объектлар) урнашкан территория;
тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы - "Кулланучылар хокукларын яклау турында" Федераль законның 9 статьясы нигезендә (оешманың фирма исеме, аның урнашу урыны һәм аның эш режимы турында) мәҗбүри булган мәгълүматны, шулай ук закон буенча яисә эшлекле әйләнешгадәте буенча урнаштыру мәҗбүри булган мәгълүматны рекламалау максатын күздә тотмыйча биналарны мәгълумати куллану максатыннан кулланучылар игътибарына җиткерүөчен оешмалар урнашкан урыннарда яисә товарны сату урыннарында территорияне төзекләндерү элементы;
төзелеш мәйданчыгы-яңа (шул исәптән төзелеп бетмәгән төзелеш объектлары), шулай ук реконструкция, техник яктан яңадан җиһазлау һәм (яки) ремонт ясау, гамәлдәге күчемсез милек объектларын сүтү, шулай ук корылмаларны төзү һәм (яки) монтажлау, ремонтлау, реконструкцияләү һәм (яки) техник яктан яңадан җиһазландыру урыны;
тактиль катлам-өслек катламының фактурасы сизелерлек үзгәргән катлам;
каты коммуналь калдыклар-физик затлар тарафыннан куллану процессында торак урыннарында барлыкка килә торган калдыклар, шулай ук физик затлар тарафыннан шәхси һәм көнкүреш ихтыяҗларын канәгатьләндерү максатларында торак урыннарында куллану барышында үзләренең куллану үзенчәлекләрен югалткан товарлар. Каты коммуналь калдыкларга шулай ук юридик затлар, шәхси эшмәкәрләр эшчәнлеге процессында барлыкка килә торган калдыклар да керә;
гомуми файдаланудагы территорияләр–барлык кешеләр тоткарлыксыз файдалана торган территорияләр(мәйданнар, урамнар, йөрү юллары, яр буйлары, гомуми файдаланудагы су объектларының яр буе полосалары, скверлар, бульварлар);
транспорт чарасы-юл буйлап кешеләрне, йөкләрне һәм өстендәге җиһазларны йөртү өчен билгеләнгән җайланма(тагылмалар, ярымприцеплар һәм транспорт чарасы белән бергә хәрәкәт итү өчен кирәкле башка җайланмалар);
территорияне җыештыру-сәнәгать һәм куллану калдыкларын, башка чүп-чарны, карны җыю һәм махсус билгеләнгән урыннарга чыгару белән бәйле рәвештә халыкның уңайлы яшәешен һәм әйләнә-тирә мохитнең санитар һәм экология ягыннан чисталыгын тәэмин итә торган эшчәнлек төре;
күрсәткечләр- биналарның фасадынаурнаштырылган урам исемнәре, йортлар, подъезд һәм фатир номерлары, янгын гидранты, грунт геодезик билгеләре, магистраль камералары һәм суүткәргеч челтәр коелары, шәһәр канализациясе, җир асты газүткәргеч корылмалары, полигонометрик билге, инвалидлар өчен объектның үтемлелеген күрсәтүче билгеләр;
- туризм объектлары, мәгариф объектлары, дәүләт һәм муниципаль учреждениеләр турында гомумиләштерелгән мәгълүмат язылган күрсәткечләр;
вәкаләтле органнар-үз компетенциясе кысаларында җирлек территориясен төзекләндерү эшен оештыру, координацияләү һәм тикшереп тору эшен башкаручы муниципаль берәмлекнең функциональ һәм территориаль органнары;
урна -чүп җыю өчен 0,2 кубометрдан 0,5 кубометрга кадәр күләмдәге махсуслаштырылган савыт (чиләк, тартма һәм башка шундый савытлардан тыш) ;
фасад -бинаның тышкы ягы (төп,ян,ишегалды).Бинаның төп фасады иң күренүчәнзона, кагыйдә буларак, үзәк һәм/яки башка әһәмияттәге урамнарны күрүгә юнәлдерелгән;
фриз-фасадның яки козырекның горизонталь рәвештәге декоратив элементы;
фронтон-фасадның төмамлану өлеше; соңгы каттагы тәрәзәләрнең иң өске билгесеннән үлчәгәндә түбәдән өскәрәк чыгып тора;
хуҗалык мәйданчыклары-йорт яны территориясендә хуҗалык өчен билгеләнгән мәйданчык, келәмнәрне һәм йорт кирәк-яракларын чистарту, чүп җыйгычлар өчен махсус җиһазландырылган урын;
төзекләндерү элементлары-декоратив, техник, планлаштыру, конструктив җайланмалар, яшелләндерү элементлары, җиһазларның һәм бизәлешнең төрле төрләре, шул исәптән биналарның фасадлары, корылмалар, кече архитектура формалары, стандарт булмаган корылмалар, мәгълүмати щитлар һәм территорияне төзекләндерүнең состав өлеше буларак кулланыла торган күрсәткечләр;
төзекләндерү объектлары элементлары-төзекләндерү объектларының тышкы күренешен билгели торган конструктив һәм функциональ өлешләре, төзекләндерү объектларын күрә кабул итүне тәэмин итә торган, шулай ук аларның функциональ билгеләнеше нигезендә төзекләндерү объектларын куллану (файдалану) ;
яшелләндерү элементлары-сәнәгать һәм торак төзелеше, иҗтимагый-административ үзәкләрдә, шулай ук урамнарда һәм магистральләрдә яшелләндерү өчен билгеләнгән территорияләр;
өслек элементлары – борт ташларының төрле төрләре, пандуслар, баскычлар,басмалар.

II. Территорияләрне төзекләндерүгә, карап тотуга һәм җыештыруга гомуми таләпләр

7. Төзекләндерү, карап тоту һәм җыештыру җирлек территориясе һәм анда урнашкан барлык биналар (шул исәптән торак йортлар) һәм корылмаларга (алга таба - биналар, корылмалар)кагыла.

8. Гомуми файдаланудагы территорияләрне, шул исәптән урамнар, юллар, җирле әһәмияттәге автомобиль юллары, яр буе, скверлар, пляжлар, башка объектлар урнашкан җир кишәрлекләрен карап тотуны һәм җыештыруны оештыруны вәкаләтле орган үз вәкаләтләре чикләрендә гамәлгә ашыра.

9. Оештыру-хокукый формаларының нинди булуына бәйсез рәвештә, физик һәм юридик затлар үз карамакларындагы милек хокукында булган җир территориясен (алга таба - җир кишәрлекләре хокукына ия затлар), шулай ук гамәлдәге законнарда һәм әлеге Кагыйдәләрдә каралган күләмдә биналар, корылмалар территорияләрен мөстәкыйль рәвештә яисә махсус оешмаларны үз акчалары хисабына җәлеп итү юлы белән карап тотуны һәм җыюны гамәлгә ашыралар.

Әгәр бина, корылма милек хокукында яки башка төрле мәҗбүри хокукта булса, җыештырылырга тиешле территория милек хокукындагы өлешкә яки күчемсез милек объектындагы башка хокукка пропорциональ рәвештә билгеләнә.

Җир участогы территориясендә төрле затларга караган берничә бина, корылмалар булса, территорияне карап тоту һәм җыештыру чикләре якларның килешүе белән билгеләнә ала.

Килешү булмаганда, җыештырылырга тиешле территория барлык милекчеләр яки биналарның, корылмаларның хуҗалары (кулланучылары) арасында тигез өлешләрдә билгеләнә.

Физик яки юридик зат карамагында булган җир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, җир кишәрлегенең кулланууда булган фактта барлыкка килгән чиге буенча җыештырылырга тиеш.

Әгәр бина, корылма милек яки берничә кешедә милек хокукында яисә башка төрле хокукта, мәҗбүри хокукта булса, фасадны карап тоту яклар килешүе белән билгеләнә ала.

Килешү булмаганда фасадны карап тоту күчемсез милек объектына милек хокукында яисә башка төрле хокукта, мәҗбүри хокуктагы өлешкә пропорциональ рәвештә башкарыла.

10. Җирле әһәмияттәге автомобиль юлларын, тротуарларны карап тоту һәм җыештыру, тәэминатчыны (подрядчы, башкаручыны) билгеләү нәтиҗәләре буенча, әлеге эш төрләрен үткәрүгә муниципаль контрактлар төзегән махсуслаштырылган оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

11. Күпфатирлы йортларның йорт яны территорияләрен карап тоту һәм җыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итүнең кайсы да булса бер ысулына туры китереп башкарыла: торак милекчеләре ширкәте яки торак кооперативы яки башка махсуслаштырылган кулланучылар кооперативы, күпфатирлы йортта гомуми милекне карап тоту һәм ремонтлау эшләрен башкаручы затлар –әгәр бу йортта милек хокукы булучылар күпфатирлы йортлар белән турыдан-туры идарә тсәләр (алга таба - идарәче оешмалар);

12. Шәхси торак йортларның территорияләрен карап тоту һәм җыештыру бу йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан гамәлгә ашырыла.

13. Яшелләндерү һәм төзекләндерүне карап тотуны һәм карауны түбәндәгеләр гамәлгә ашыралар:

1) бирелгән җир кишәрлеге чикләрендә-җир кишәрлегенең милекчеләре яисә башка хокук ияләре;

2) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә-тәэминатчыны (подрядчы, башкаручыны) билгеләү нәтиҗәләре буенча әлеге эшләр башкаруга муниципаль контракт төзегән вәкаләтле орган яисә оешма;

3) чикләнгән файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнештәге (санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) чикләрендә-әлеге объектларның хуҗалары;

4) йорт яны территорияләре чикләрендә - күпфатирлы йортларда торак биналарның милекчеләре яки идарәче оешмалар;

5) җир өсте коммуникацияләренең, шул исәптән электр челтәрләре, яктырту челтәрләре, радиолинияләр сак зоналарында-күрсәтелгән коммуникацияләрнең хуҗалары;

6) җир асты коммуникацияләренең сак зоналарында (әгәр урнаштыру рөхсәт ителгән булса) - күрсәтелгән коммуникацияләрнең хуҗалары.

14. Урам һәм юллардан җир асты һәм җир өсте сулары агызу өчен билгеләнгән кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын чистарту, яңгыр канализациясе коллекторларын һәм яңгыр сулары җыелу коеларын чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

15. Җәмәгать бәдрәфләрен урнаштыру һәм карап тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитар кагыйдәләр һәм нормалар нигезендә билгеләнә. Аларның санитар һәм техник торышы өчен аларны үз карамакларында тотучы милекчеләре, хуҗалары, арендаторлар яки махсус оешмалар җаваплы.

16. Төзекләндерү эшләрен башкаруның вакыты, тиешле санитар һәм техник торышын тәэмин итүне исәпкә алып, эшләрнең заказчысы тарафыннан билгеләнә.

17. Җирлек территориясен карап тоту һәм җыештыру чикләре физик һәм юридик затлар тарафыннан бирелгән җир кишәрлеге чикләре нигезендә билгеләнә (әгәр җир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, асылда, җир кишәрлегенең килеп туган чиге буенча).

18. Вәкаләтле орган җирлек территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрне, билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә карап тоту һәм җыештыру эшләренең үтәлешен контрольдә тота.

III. Биналар, корылмаларны һәм алар урнашкан җир кишәрлекләрен карап тоту, фасадларның тышкы кыяфәтен һәм коймалар, юллар, шәхси торак йортлар, яңгыр канализациясе челтәрләре, яңгыр сулары һәм күзәтү коелары, су агызу корылмалары, техник элемтә чаралары, тышкы яктырту объектлары, кече архитектура формалары, стационар булмаган объектлар, төзелеш эшләре барган урыннар, җирләү урыннары, автотранспорт чараларын озак вакытлы һәм кыска

вакытлы саклау урыннарын карап тоту буенча таләпләр. Җирлек территориясен бәйрәмчә бизәү.Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан җир кишәрлекләрен карап тоту буенча гомуми таләпләр

19. Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан җир кишәрлекләрен карап тотуны милекчеләр яки башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә, я махсус оешмаларны үз акчалары хисабына җәлеп итү юлы белән гамәлгә ашыра.

20. Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан җир кишәрлекләрен карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:
- биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту;
-җир участогын җыештыру һәм санитар-гигиеник чистарту;
- гражданнар, оешмалар һәм шәхси эшмәкәрләр эшчәнлеге нәтиҗәсендә барлыкка килгән җитештерү һәм куллану калдыкларын җыю һәм чыгару;
-җир участогында урнашкан яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту.

21. Бина фасадларының, корылмаларның төзелеш өлешендә күзгә күренеп торган кимчелекләр булырга тиеш түгел. Декоратив бизәкләү һәм инженерлык элементлары тиешле эстетик калыпта тотылырга тиеш.
Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту

22. Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:
- конструктив элементларны һәм фасадларны, шул исәптән керү ишекләре һәм козырекларны, балкон һәм лоджия киртәләрен, кәрнизләр, канат һәм аерым баскычлар, витрина, декоратив детальләрне һәм башка конструктив элементларны үз вакытында ремонтлау һәм буяу;
- су торбаларының, су агызу корылмаларының төзек хәлдә булуын һәм карап тотуны тәэмин итү;
- герметизация, җөйләрне, ярыкланы төзәтү;
- керү юлларын, отмосткаларны, цоколь тәрәзәләрен һәм подвалларга керү юлларын төзекләндерү, ремонтлау һәм вакытында чистарту;
- фасад өслекләрен, аерым элементларын, торышы һәм эксплуатацияләү шартларына карап, вакытында чистарту һәм юдыру;
- тәрәзәләрне һәм витриналар, элмәтакталарны һәм күрсәткечләрне вакытында юу;
-язу, рәсемнәр, игъланнар, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукциядән, шулай ук граффитидан чистарту.

23. Милекчеләргә, башкатөрле хокукка ия булучыларга биналарга, корылмаларга, алдан төзелгән торак булмаган биналарга һәм тиешле вазифалар йөкләнгән башка затларга түбәндәгеләр киңәш ителә:
- кирәк булганда фасадларны чистарту һәм юу;
- тәрәзәләрнең эчке һәм тышкы пыялаларын, балкон һәм лоджия ишекләрен, подъездлардагы керү ишекләренең пыялаларын химик чаралар белән чистарту һәм юу;
- фасадның факттагы торышын исәпкә алып, агымдагы ремонт үткәрү, шул исәптән фасадны буяу;
- фасадның аерым элементларына (цоколь, керү юлы, баскычлар, керү ишекләре, капка, цоколь тәрәзәләре, балконнар һәм лоджияләр, су торбалары, тәрәзә култыклары һәм башка конструктив элементларга) кирәкле ремонт ясау;
- фасадның чыгып торган конструкцияләренә җимерелү куркынычы янаган очракта сак-кисәтү чараларын оештыру (коймалар, сеткалар урнаштыру, элементның җимерелә торган өлешен сүтү);
- кулланылышта булмаган тышкы мәгълүматны (элмәтакталарны) сүтү (арендалаучы яки субарендалаучы киткән һәм башка очракларда).

24. Фасадларны кулланганда рөхсәт ителми:
- биналарның һәм корылмаларның фасадлары өслегенә зыян китерү (пычрату): ярыклар булу, штукатурка коелган урыннар, кирпеч стеналар җимерелгән урыннар, тимер-бетон конструкцияләрнең буяу катламнары кубу һ.б.;
- панельләр арасында герметизация бозылу;
- фасад, биналар һәм корылмаларның цоколь өлешендәге штукатурка, буяу катламы коелу, шул исәптән тәрәзә, керү юлларының төзек булмавы ;
- биналарның һәм корылмал фасадларының чыгып торган өлешләренә зыян килү, (пычрану): балконнар, лоджия, эркерлар, тамбурлар, кәрнизләр, козыреклар һ.б.;
- балкон, лоджия, парапетлар җимерелү (булмау, пычрану).;
- бинаның, корылмаларның фасадында һәм (яки) түбәсендә, оешманың элмәтакталарыннан, эш режимы турындагы табличклардан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспортсыз тышкы мәгълүмат чаралары урнаштыру һәм алардан куллану;
- афишалар, игъланнар, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне алга таба куллану максаты белән фасадларда, тәрәзәләрдә (шул исәптән тәрәзәнең эчке ягына), пыялалы ишекләрдә (шул исәптән ишек пыяласының эчке ягына) элү һәм ябыштыру;
- милекчеләренең ризалыгыннан башка күпфатирлы йорт биналарның, корылмаларның фасадларына граффити төшерү.

25. Мөмкин:
- подъездларга кергәндә мәгълүмати стендлар урнаштыру;
- проект карары нигезендә биналар түбәсендә гомуми кулланылыштагы телевидение антенналары һәм кабельләр урнаштыру.

Күрсәткеч билгеләр

26. Биналарның, корылмаларның фасадлары күрсәткеч билгеләр белән җиһазландырылырга тиеш.

27. Тарихи территорияләр чикләрендә урнашкан биналарда, корылмаларда урам исемнәре һәм номерларының күрсәткечләрендәге мәгълүмат эстетик яктан югары таләпләр куелган урам һәм юлларга чыгучы бина фасадларына Татарстан Республикасының ике дәүләт телендә урнаштырыла. Күрсәткечләр һәм номер билгеләре чиста һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Аларның чисталыгы һәм төзеклеге өчен биналарны карап тотучы затлар җаваплы.

Керү юллары (узеллар)

28. Бина, корылмаларның керү юллары яктырту җиһазлары, козыреклар, баскычлар, инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре өчен корылмалар (пандуслар, тотынгычлар) белән җиһазландырылырга тиеш.

Пандус шумый торган, горизонталь канаулары булмаган материалдан эшләнергә тиеш. Киртәләре булмаган очракта пандусның 75 мм биеклектәге борты һәм тотынгычлар каралырга тиеш. Бордюр пандусының авышлыгы 1: 12 булырга тиеш.Пандус борылышлы булганда яки озынлыгы 9 метрдан күбрәк булса, һәр 9 метр саен 1,5 х 1,5 м үлчәмле горизонталь мәйданчыклар ясалу тәкъдим ителә. Төшүнең ахырында урнашкан горизонталь мәйданчыкларда дренаң лар җиһазлау кирәк. Горизонталь участокларны пандус башында һәм ахырында тирә-юньдәге өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып тора торган итеп башкарырга кирәк. Баскычлар яки пандусның ике ягында да 800-920 мм лы стенадан 40 мм арада ясалган түгәрәк яки турыпочмаклы тотынгычлар булырга тиеш. Баскычлар киңлеге 2,5 м һәм аннан күбрәк булганда бүленгән тотынгычлар карала.Тотынгычрның озынлыгы пандус яки баскычның озынлыгыннан һәр яктан 0,3 метрдан да ким булмаган озынлыкта булырга тиеш. Кешенең кулы металл конструкцияләргә орынырга тиеш түгел.

29. Керү юллары проектларын ясаганда биналарның, корылмаларның фасадларын яңарту, үзгәртү түбәндәге очракларда рөхсәт ителми:

- идән югарылыгы гомуми файдалану территориясендә чыга торган фасадларда җир югарылыгыннан 1,2 м биеклектә булган биналарның подвалына һәм цоколь катына керү юллары төркеме урнаштыру;
- җәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терәк элементлар (колонна , стойка һ.б.) урнаштыру;
- бинаның фасадын комплекслы исәпкә алмыйча һәм проект документлары эшләнмәгән килеш ике һәм аннан да күбрәк керү юллары төркемен урнаштыру (булганнарын исәпкә алып) ;
- урам-юл челтәренең тротуарлар зонасы минималь киңлектә булганда тротуарларга 0,5 метрдан якынрак итеп керү юллары элементлары (баскычлар, пандуслар, болдыр, яшелләндерү) урнаштыру;
-күпфатирлы йорт милекчеләренең ризалыгы булмаса керү юллары төркемен урнаштыру;
-торак милекчесе ризалыгыннан башка керү юллары төркемен урнаштыру өчен кеше яшәми торган торакның балконын куллану;
- күпфатирлы йортларда урнашкан кеше яшәми торган торакта керү юллары төркемнәрен вәкаләтле орган белән килештермичә үз белдекле урнаштыру.

Түбә

30. Биналар, корылмалар түбәләре, су агызу системасы элементлары, төтен чыга торган урыннар һәм вентиляция системалары төзек хәлдә булырга һәм теләсә нинди һава шартларында анда яшәүчеләр һәм җәяүлеләр өчен куркыныч тудырмаска тиеш.

31. Кышкы чорда биналарның милекчеләре һәм башка хокукка ия булучылар, шулай ук күпфатирлы йортлар белән идарә итүче оешмалар тарафыннан түбәләрне кардан, боздан һәм боз сөңгеләреннән вакытында чистартып тору оештырылырга тиеш. Җәяүлеләр зоналарына чыккан якларда түбәне кардан чистарту участокларны киртәләү һәм барлык саклык чараларын күрү юлы белән һәм бары тик тәүлекнең якты вакытында гына башкарылырга тиеш. Текә түбәдән, шулай ук яссы түбәдән кар ташлау эчке ишегалды территорияләренә башкарылырга тиеш. Түбәдән җәяүлеләр юлларына, җәмәгать транспортын көтү тукталышлары янына, юлның машиналар йөри торган өлешенә ташланган кар кичекмәстән җыештырылырга тиеш.

32. Кар, боз сөңгеләре һәм каткан боз ташланган вакытта, түбәдә ремонт һәм башка эшләр башкарылганда агач һәм куакларның, электр линияләренең, яктырту һәм элемтә, юл билгеләре, юл светофорларының, юл коймаларының һәм юнәлеш күрсәткечләренең, җәмәгать транспортын көтү павильоннарының, биналарның декоратив бизәлешенең һәм инженерлык элементларының сакланышын тәэмин итүче чаралар күрелергә тиеш. Күрсәтелгән элементлар зыян күргән очракта, алар түбәне чистарткан һәм зыян китергән зат хисабына торгызылырга тиеш.

33. Биналарның, корылмаларның түбәләрендә җәяүлеләргә һәм җәяүлеләр зоналарына аккан су турыдан-туры эләгә алмый торган су үткәргечләр булырга тиеш. Су агызучы җайланмалар өзек булмаска һәм җыелган су күләмен үткәрә алырлык булырга тиеш. Бинаның җәяүлеләр зонасы ягына чыга торган су агызу җайланмалары җәяүлеләр сукмакларыннан читкә чыгарга тиеш.

34. Рөхсәт ителми:

- биналар, корылмаларның түбәләрендә төзелеш материаллары, ремонт калдыклары, файдаланылмый торган башка предметлар (көрәкләр, скрепкалар, ломнар) урнаштыру;
- биналарның түбәсендәге боз, кар һәм чүп-чарны су торбаларының авызына ташлау.

Җир кишәрлекләрен карап тоту

35. Җир кишәрлекләре территорияләрен карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:
- чүп-чардан, яфраклардан, кар һәм боздан чистарту;
- юлларның, күперләрнең, урамнарның, тротуарларның, җәяүлеләр территорияләрен бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү;
- кар көрәү һәм себерү;
- җыелган кар һәм бозны чыгару;
- контейнер мәйданчыкларын, калдыкларның барлык төрләре өчен контейнерлар, чүп-чар өчен урналар, эскәмияләр, кече архитектура формаларын һәм башкаларны чистарту һәм техник яктан төзек хәлдә тоту;
- чүп-чар кабул итү камераларын, контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер мәйданчыкларын җыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;
- яңгыр һәм кар суларын читкә чыгару;
-каты көнкүреш, зур габаритлы һәм башка калдыкларны җыю һәм чыгару;
- тузаннан арындыру һәм һава чистарту өчен территориягә су сибү;
- яшел үсентеләрнең саклануын тәэмин итү, аларны карап тору; территорияләрдә гражданнар тормышы һәм сәламәтлеге, физик һәм юридик затлар милке өчен куркыныч булган коры-сары һәм яшел үсентеләрне вакытында кисү, Сосновский балтырганын юк итү, бетерү буенча кешегә зыян салмаслык чаралар үткәрү (химик, механик һәм башкалар).
Сосновский балтырганын юк итү буенча чаралар аңа чәчәк ата башлаганчы гербицидлар һәм (яки) арборицидлар сиптерү, чабу, үсү урыннарын казу, корыганнарын юкка чыгару, тамырын казып чыгару, туфракны эшкәртеп, купьеллык үлән чәчү юлы белән үткәрелә;
- коммуналь объектлар, инженерлык коммуникацияләре (корылмалар), юллар, тимер юллар, күперләр, җәяүлеләр кичүе, реставрация, археологик һәм башка җир эшләре алып барылганнан соң бозылган элементларны яңадан торгызу;
- күзәтү һәм яңгыр сулары коеларын (яңгыр канализациясен), җир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларын) гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләре нигезендә карап тоту;
- җир кишәрлекләре киртәләрен карап тоту, шул исәптән анда урнашкан җимерелгән (сүтелгән) биналарның, корылмаларның территориягә чит затлар үтеп кереп рөхсәтсез урыннарда чүп-чар ташлау мөмкинлеге бирми торган коймаларын карап тоту, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартуны тәэмин итү.

Юлларны карап тоту

36. Юлларны карап тотуны тәэмин итүчене (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтиҗәләре буенча әлеге эш төрләрен үткәрүгә муниципаль контрактлар төзегән оешмалар башкара.

37. Юл территорияләрен карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:
- юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге юлларны ремонтлау;
- тротуарлардан (җәяүлеләр зоналарыннан, сукмаклардан), автомобиль йөрү өлешеннән, ясалма юл корылмаларыннан пычрак, чүп-чар, кар һәм бозны чыгару, җыештыру;
- юл катламнарын юу һәм су сибү;
- газон һәм яшел үсентеләрне карау;
- җәмәгать һәм тимер юл транспортының элемтә челтәрен һәм тышкы яктырту баганаларын ремонтлау;
-кече архитектура формаларын ремонтлау һәм буяу;
- күзәтү һәм яңгыр сулары коеларын, канауларны һәм ясалма юл корылмалары составына керүче ачык лотларны урнаштыру, ремонтлау һәм чистарту;
- коймалар, турникетлар, кече архитектура формаларының киртәләрен урнаштыру, ремонтлау һәм ел саен буяу.

38. Юл катламнарын саклау максатларында рөхсәт ителми:
- йөкне сөйрәп ташу;
- төяү-бушату эшләре вакытында рельслар, бүрәнәләр, тимер балкалар, торбалар, кирпеч, башка авыр предметлар ташлау һәм саклау;
- машиналар йөрү юлына һәм тротуарларга төзелеш материалларын һәм төзелеш калдыклары ташлау.

39.Юлларны төзекләндерүнең аерым элементларына таләпләр:
- җәяүлеләр юлындагыюнәлеш бирүче металл коймаларны һәм тротуар баганаларын сезонлы буяу ел саен кышкы сезон тәмамланганнан соң, төзекләндерү айлыгы үткәрү чорында гамәлгә ашырыла. Буяу алдыннан коймалар ремонтланырга, пычрактан чистартылырга тиеш;
-барлык юл тамгасы заказчы тарафыннан билгеләнгән вакыт һәм чират тәртибендә юл тамгасы төшерү өчен расланган паспортлар (схемалар) нигезендә үтәлергә тиеш;
- юллар тамгасы таләп ителә торган төс һәм яктылык-техник характеристикаларына , эләктерү коэффициентына җавап бирергә, эксплуатацияләү чорында бөтен мәйдан буенча сакланырга тиеш;
-юл билгеләрен ныгытуның конструкцияләре һәм системалары кору шартларына һәм монтажлау мөмкинлекләренә карап сайлап алына;
- юл билгеләре төзек хәлдә булырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш.
Вакытлыча билгеләнгән юл билгеләре сәбәпләрен бетергәннән соң бер тәүлек эчендә алына.

- коммуникация системасының кору элементлары: транспорт һәм җәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләрен курсәткечләр, җирлекнең планлаштыру-структур элементларын курсәткечләр юлларда һәм транспорт чишелешләрендә аларга хәрәкәт юнәлешен курсәтү өчен билгеләнә.
Муниципаль берәмлекнең гомуми файдалану территорияләрен карап тоту һәм төзекләндерү

40. Муниципаль берәмлекнең гомуми файдалану территорияләрендә тыела:

1) территорияне металл, төзелеш һәм авыл хуҗалыгы продукциясе һәм калдыклары, ягулык-майлау материаллары, нефть продуктлары белән пычрату, чүп-чар ташлау урыннары ясау;

2) калдыклар һәм чүп-чарны махсус билгеләнгән урыннардагы контейнерлардан тыш җирләргә ташлау;

3) стационар булмаган сәүдә объектларын, шулай ук ял итү өлкәсендәге хезмәт курсәтү объектларын (аттракционнар, кабартылган батутлар, велосипедлар прокаты, роликлар һәм халыкның ялын һәм күңел ачуын оештыру өчен файдаланыла торган башка шундый объектларны) билгеләнгән тәртипне бозып урнаштыру;

4) автомототранспорт чараларын махсус билгеләнгән урыннардан тыш җирләрдә юу һәм чистарту;

5) сибелүчән, тузанлы йөкләрне, яфрак, төрле эретмәләрне юлларны пычранудан саклаучы, махсус җиһазландырылмаган, брезент яки башка материал белән капланмаган йөк машиналарында ташу;

6) стационар булмаган объектларны үзирекле урнаштыру;

7) җир эшләрен тиешле рөхсәттән (ордер) башка башкару;

8) грунтны, чүп-чарны, калдыкларны, карны, бозны тиешсез урыннарга ташлау;

9) гамәлдәге законнарны бозып квартал эчендәге юлларга һәм йортларга керү юлларына, урамнарга, тротуарларга, газоннарга төзелеш материаллары ташлау;

10) кәгазьләрне, чүп-чарны, тәмәке төпчекләрен мәйданчыклар, ишегаллары, паркларда, скверларда һәм башка җәмәгать урыннарында газоннарга, тротуарларга, урам территорияләренә ташлау;

11) бакча утыргычларының аркаларына менеп утырырга,эскәмияләрне, урамнарны яктырту фонарьларын, башка кече архитектура формаларын вату, пычрату;

12) яңгыр сулары канализациясенең, кюветның рәшәткәләренә, коеларның япкычларына көнкүреш калдыклары ташлау;

13) предприятиеләрнең эчке территорияләрендә һәм шәхси йорт яннарында чүп-чар, яфраклар һәм коры үлән, җитештерү калдыклары, каты коммуналь калдыкларны янгынга каршы чаралар(ябык савытлар һәм янгын сүндерү чаралары) кұрмичә яндыру;

14) фасадларны үз белдеге белән үзгәртеп кору, арендада яки милектә булган җир кишәрлекләреннән читтә барлык типтагы гаражлар, базлар, утын сарайлары, будкалар, күгәрчен оялары,теплицалар, тирес җыю урыннары һәм башка корылмалар урнаштыру, шулай ук билгеләнмәгән урыннарда кече архитектура формалары кую, тышкы мәгълумат урнаштыру;

15) Яшел үсентеләрне сындыру, юк итү, аларга атынгычлар, гамаклар элү, кәүсәләрен каезлау;

16) газоннарны бозу һәм юк итү;

17) гамәлдәге законнарны бозып, юлның машиналар йөрү өлешенә кар бушату;

18) йорт хайваннары, кошларның гамәлдәге законнарны бозып авыл җирлеге башкарма комитеты билгеләгән җирләрдән (көтүлекләрдән) тыш җирләрдә, хуҗасыз рәвештә урамда, авыл хуҗалыгы җирләрендә йөрүе ;

19) эре габаритлы төзелеш чүп-чарын, ватык көнкүреш техникасы һәм җиһазларын, киселгән агачларны килешү кәгазе булмаган килеш һәм гамәлдәге законнарны бозып, контейнер мәйданчыкларына ташлау;

20) гамәлдәге законнарны бозып төзек булмаган транспорт чарасын урнаштыру һәм саклау;

21) керне, автотранспорт чараларын, хайваннарны чишмәләр, кое, су колонкалары, елга ярларында, күлләрдә һәм ясалма (декоратив) сулыклар буенда юу;

22)тиресне йорт яны кишәрлегеннән читтә торак йорт буена урнаштыру;

23) йорт яны территорияләрендә, урамнарда һәм бу максатлар өчен билгеләнмәгән башка урыннарда юынтык сулар түгү, чүп-чар ташлау урыннары ясау. Канализацияләре булмаган торак биналарда үз калдыкларын җыю өчен эре предметлар эләгә алмаслык итеп ясалган рәшәткәле япкычлы чокырлар карала;

24) йөк төяу - бушату эшләре алып барганда йөкне сөйрәп ташу, рельслар, бүрәнәләр, тимер балкалар, торбалар, кирпеч һәм башка авыр предметларны юл өслегенә ташлау, чылбырлы йөрешле машиналарга каты өслекле урамнар буйлап узып китү, квартал юллары эчендә зур йөк транспорты хәрәкәте;

25) торак пункт территориясенә автотранспорт тәгәрмәчләреннән балчык коелу;

26) транспорт чараларын торак пунктлар чикләренә (газоннарны, чәчәк түтәлләрен һәм үләннәр белән шөгыльләнүче башка территорияләрне дә кертеп), балалар һәм спорт мәйданчыкларында, хайваннарны йөртү өчен мәйданчыкларда, шулай ук йорт яны территориясендә урнашкан хуҗалык мәйданчыкларына кую.

Шәхси торак йортларны һәм территорияне төзекләндерү

41. Хосусый торак йорт милекчеләре (яки) яллаучылар (алга таба - торак йортлар хуҗалары), әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса,түбәндәгеләрне гамәлгә ашыралар:
- торак йортларның фасадларының, коймаларның, шулай ук йорт салу чикләрендә башка корылмаларның тиешле торышы, аларны вакытында ремонтлау һәм буяу;
- торак йортта тиешле номер билгесе булу;
- йорт территориясен тәртиптә тоту һәм тиешле санитар хәлдә тотуны тәэмин итү;

- йорт салу чикләрендә яшел үсентеләрне тәртиптә тоту, куаклар һәм агачларны санитар кисү, газүткәргечләрнең сак зонасында, кабель һәм һава электр тапшыру линияләрендә һәм башка инженерлык челтәрләрендә агачлар утыртуга юл куймау;
- канауларны һәм су торбаларын чистарту, язгы чорда кар суы агуны тәэмин итү;
- бирелгән җир участогы чикләрендә, үзәкләштерелгән канализация булмаганда, юынтык су чокыры, бәдрәфне санитар нормалар нигезендә даими рәвештә чистартып тору һәм дезинфекция ясау;
- каты һәм зур габаритлы калдыкларны махсус мәйданчыкларда урнаштырылган контейнерларга туплау;
- билгеләнгән тәртип нигезендә каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны вакытында җыю һәм чыгару.

42. Шәхси торак төзелеше территориясендә рөхсәт ителми:
- чүп үләннәрне үстерү, яфракларны, территорияләрдәге һәм йорт биләмәләрендәге теләсә нинди калдыкларны һәм чүп-чарны яндыру;
- йорт яны территориясен теләсә нинди калдыклар белән чүпләү;
- коймаларны йорт биләмәләре чигеннән чыгарып урнаштыру;
- йорт биләмәләрендә һәм алар янәшәсендәге территорияләрдә яфракларны, теләсә нинди калдыкларны һәм чүп-чарны яндыру;
- йорт биләмәсеннән читтә күмер, утын, зур габарит калдыклар, төзелеш материаллары саклау;
- йорт биләмәләре чигеннән соң ишегалды корылмалары, чүп чокырлары төзү;
- урам юлларында махсус транспорт һәм урып-җыю техникасының үтемлелеген кыенлаштыра торган каршылыклар булдыру;
- территорияне төзекләндерү элементларын җимерергә һәм бозу, сулыкларны чүпләү;
- йорт биләмәләрендә төзек булмаган транспорт чарасын саклау;
- якын-тирә территорияне теләсә нинди калдыклар белән чүпләү;
- юынтык су түгү җайланмаларын, сыек калдыкларны машиналар йөрү юлына урнаштыру.

Индивидуаль торак йорт яки хуҗалык корылмалары төзү милекче тарафыннан гамәлгә ашырылган очракта, йорт янындагы территориядә, шул исәптән урамда, ______________ җирлегенең башкарма комитетының язма рөхсәте булган очракта, төзелеш материалларын вакытлыча саклау бер айга рөхсәт ителә. Төзелеш материаллары кеше тормышына һәм сәламәтлегенә зыян китерүне, шулай ук җимерелү, тешү яки башка йогынты нәтиҗәсендә өченче затларның милкенә зыян китерүне булдырмый кала торган ысул белән урнаштырылган булырга тиеш. Шул ук вакытта автотранспорт үтә алу тәэмин итėлергә тиеш.

Яңгыр сулары канализациясе челтәрләре, күзәтү һәм яңгыр сулары коесы, су агызу корылмаларын карап тоту

43. Күзәтү һәм яңгыр сулары коесы, җир асты коммуникацияләре коелары, люклар (рәшәткәләр) ябык хәлдә булырга һәм транспорт һәм җәяүлеләрнең куркынычсыз хәрәкәтен тәэмин итәрлек төзек хәлдә булырга тиеш.

44. Күзәтү һәм яңгыр сулары коесын карап тору, чистарту, төзек хәлдә тотуны гамәлдәге дәүләт стандартлары буенча аларның милекчеләре башкара.

45. Җирлектә яңгыр канализациясенең магистраль һәм квартал эчендәге челтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү авыл җирлеге бюджетында каралган акчалар чикләрендә махсуслаштырылган оешмалар белән төзелгән килешүләр нигезендә гамәлгә ашырыла.
Яңгыр канализациясенең ведомство челтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү тиешле оешмалар хисабына башкарыла.
Хуҗасыз инженерлык коммуникацияләре һәм күзәтү коелары юлларны карап тотуны гамәлгә ашыручы махсус оешмалар тарафыннан тиешенчә куркынычсыз хәлдә сакланырга тиеш.

46. Яңгыр сулары канализациясе коллекторларының сакланышы максатыннан, коллектор күчәреннән һәр якка 2 м ераклыкта сак зонасы урнаштырыла .

47. Тиешле документларны рәсмиләштермәгән очракта эксплуатацияләүче оешма белән язмача килешү булмаганда яңгыр канализациясе коллекторларының сак зонасы чикләрендә гамәлдәге законда билгеләнгән очракларда рөхсәт ителми:
- җир эшләре башкару;
- яңгыр сулары канализациясе челтәрләрен зарарлау, су кабул итү люкларын томалау яки җимерү;
- сәүдә, хуҗалык һәм көнкүреш корылмалары төзү, урнаштыру;
- сәнәгать, көнкүреш калдыкларын, чүп-чар һәм башка материаллар ташлау.

48.Канализация, яңгыр сулары җайланмалары, системалары, челтәрләре һәм корылмалары төзек булмау аркасында урамнарны, биналарны, корылмаларны су басу, шулай ук газоннарга, тротуарларга, урамнарга һәм ишегалды территорияләренә су агызу.

49. Авыл җирлеге территориясендә су йоту коелары һәм пар чыгару мәйданчыклары урнаштыру рөхсәт ителми.

50. Яңгыр коеларының рәшәткәләре даими рәвештә чистартылган хәлдә булырга тиеш. Рәшәткәләр һәм коеларны чүпләү, су бастыру рөхсәт ителми. Яңгыр канализациясен һәм яңгыр коеларын профилактик тикшерү һәм аларны чистарту елына ике тапкырдан да ким башкарылмаска тиеш. Күзәтү һәм яңгыр коеларын чистартканнан соң, чыгарылган барлык калдык төрләре кичекмәстән ташланырга тиеш.

51. Карау коеларның люклары машиналар йөрү юллары, тротуарлар, җәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар белән бер биеклектә булырга тиеш.
Машиналар йөрү өлешендә, тротуарлар, җәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар белән коелар биеклеге аермасы 2 см.дан артык, яңгыр сулары җыя торган коеларныкы 3 см дан артык булу рөхсәт ителә.

52. Япкычлары яки рәшәткәләре җимерелгән яки юкка чыгарылган коелар булган очракта, алар кичекмәстән челтәрдән файдаланучы оешма тарафыннан алдан кисәтүче билгеләр белән билгеләнергә һәм билгеләнгән вакытка алыштырылырга тиеш.

53. Инженерлык челтәрләрендә планлы эшләр вакытында канализация сулары канализация челтәренең якындагы коесына, су һәм җылылык челтәрләреннән яңгыр канализациясенә (булган очракта) чыгарыла. Суны юлга чыгару тыела.
Су агу нәтиҗәләрен бетерү зыян күргән инженер челтәрләренең хуҗалары хисабына башкарыла.

54. Яңгыр сулары канализациясе челтәрләренең техник торышы (шул исәптән люкларны, рәшәткаларны вакытында ябу) өчен җаваплылык эксплуатацияүче оешмаларга йөкләнә.

Техник элемтә чараларын карап тоту

55. Биналарны инженер-техник тәэмин итү өчен билгеләнгән кабельле элемтә, телевидение, радио, интернет һәм башка шундый челтәрләрне урнаштыру җир асты юлы белән башкарыла (траншеяларда, каналларда, тоннельләрдә).

56. Биналарга тышкы коммуникацияләрне башка ысул белән (һава, җир өсте) урнаштыру, эксплуатацияләүче оешмаларның тиешле техник шартларын үтәү шарты белән, аларны җир астында урнаштыру мөмкинлеге булмаган очракта гына рөхсәт ителә.

57. Асылмалы элемтә линияләрен һәм һава-кабель юлларын беркетү сыйфатында түбәндәгеләрне файдаланырга ярамый:
- автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары: юл киртәләре, светофорлар, юл билгеләре урнаштыру өчен билгеләнгән элементлар һәм конструкцияләр;
- фасадлар, түбәләр, бина стеналары (төтен чыга торган урыннар, вентиляция, телевидение һәм радионы күмәк кабул итү системасы антенналары, фронтоннар, козырекалар, ишекләр, тәрәзәләр).

58. Рөхсәт ителми:
- бер бинадан икенчесенә һава юлы белән элемтә кабельләре салганда юллар кисешү;
- бүлгеч муфт шкафыннан тыш кабель запасларын урнаштыру;

59. Милекчеләр (хуҗалары) техник элемтә чаралары (кабельләр, кабельләрне беркетү элементлары, бүлү һәм муфт шкафлары һәм башкалар), шулай ук алар ярдәмендә тиешле хәлдә тоташтырыла торган техник җайланмаларны (изоляция тышчасы булмау, буялмаган булу, коррозия һәм/яки механик җәрәхәтләр булу, чыбыклар яктырту баганаларына һәм электр тапшыру линияләренә тоташтыру рөхсәт ителми) тиешле дәрәҗәдә тотарга тиеш.

Тышкы яктырту объектларын (чараларын) карап тоту

60. Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннар, терәкләр, чыбыклар, кабельләр, туклану чыганаклары (шул исәптән җыю, туклану пунктлары, идарә тартмалары) керә.

61. Урамнар, юллар, тротуарлар, торак кварталлар, ишегаллары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар территорияләре, шулай ук аншлаглар һәм җәмәгать һәм торак биналарының номер билгеләре, юл билгеләре һәм күрсәткечләр, җирлек мәгълүматы элементлары һәм витриналар тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

62. Биналарның һәм корылмаларның милекчеләре, төрле милек формасына карамастан, проект буенча биналарның һәм корылмаларның архитектур-нәфис яктыртылуын һәм яктыткычларның эшләвен тәэмин итәргә тиеш.

63. Төп мәйданнарда, магистральләрдә һәм урамнарда, транспорт тоннельләрендә янмый торган яктырткычларның саны 3% тан артмаска тиеш, башка җирлек территорияләрендә (район әһәмиятендәге урамнар, ишегалды территорияләре) - 5%, җир асты җәяүлеләр кичүләрендә төнлә һәм көндезге режимнарда - 10% тан артмаска тиеш (10 яктырткычның 1 се эшләмәскә мөмкин).

64.Терекөмешле сафтан чыккан газ лампалары бу максатлар өчен махсус билгеләнгән биналарда сакланырга һәм утильләштерү өчен махсус предприятиеләргә чыгарылырга тиеш. Әлеге төр лампаларны җирлек чүплекләренә, чүп-чар эшкәртү заводларына ташларга ярамый.

65. Тышкы яктырту җайланмаларының металл баганалары, кронштейн һәм башка элементлары чиста булырга тиеш, коррозия элементлары, авышу булмаска һәм милекчеләр тарафыннан буялган булырга тиеш.

66. Тышкы яктыртуның бердәм системасына тоташтырылган юл, урам һәм йорт яны яктырткычларын карап тотуны һәм ремонтлауны тәэмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтиҗәләре буенча әлеге эш төрләрен үткәрүгә муниципаль контракт төзегән вәкаләтле орган яки оешма башкара.
Торак йортларны тапшыру бүлгечләренә тоташтырган йорт яны утларын карап тотуны һәм ремонтлауны идарәче оешмалар башкара.

67. Тышкы яктырту баганалары, җәмәгать (тимер юл) транспортының элемтә челтәре баганалары, саклагыч, бүлү киртәләре, юл корылмалары һәм җиһаз элементлары буялырга, язулардан һәм теләсә кайсы мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзек хәлдә һәм чиста булырга тиеш.

68. Тышкы яктырту баганаларын, җәмәгать (тимер юл) транспортының элемтә челтәре баганасын алыштырганда бу конструкцияләр сүтелергә һәм челтәр хуҗалары тарафыннан өч тәүлек эчендә чыгарылган булырга тиеш.
Тышкы яктырту баганалары милекче тарафыннан мондый ихтыяҗ (сүтү) булган вакыттан соң 1 тәүлек эчендә чыгарыла.

69. Җәмәгать (тимер юл) транспортының элемтә баганаларында һәм таянычларында урнаштырылган барлык элементларның һәм объектларның төзек һәм имин торышы һәм төзек тышкы кыяфәте өчен әлеге таянычның милекчесе җавап бирә.

70. Үткәргечләрнең, терәкләрнең, изоляторларның элементлары зыян күргән очракта тышкы яктырту җайланмаларын файдалану рөхсәт ителми.
Электр чыбыклары өзелү белән бәйле тышкы яктырту җайланмалары эшендәге кимчелекләр ачыкланганнан соң кичекмәстән бетерелергә тиеш.

71. Челтәрләргә үткәргечләрне һәм кабельләрне үз белдеге белән тоташтыру һәм тышкы яктырту җайланмалары белән тоташтыру рөхсәт ителми.

72. Тышкы яктырту объектлары яки тышкы яктырту чаралары белән җиһазландырылган объектларның милекчеләре (хуҗалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмаларның бурычлары:
- урамнарны, юлларны тиешенчә яктыртуны, баганаларның һәм яктырткычларның, яктырту җайланмаларының сыйфатын күзәтеп тору, бозылган яки зыян күргән очракта вакытында ремонт ясау;
- билгеләнгән тәртип нигезендә яктырткычларны кабызуны һәм сүндерүне күзәтү;
- тышкы яктырту чараларын урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтәү;
- яктырту фонарьларын вакытында алмаштыру.

Кече архитектура формаларын карап тоту

73. Кече архитектура формаларына монументаль-декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү җайланмалары, су җайланмалары, муниципаль җиһазлар, җирлек территориясендәге коммуналь-көнкүреш һәм техник җиһазлар керә.

74. Кече архитектура формаларын карап тоту бирелгән җир участоклары чикләрендә, гомуми файдалану территорияләрендә тәэмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтиҗәләре буенча әлеге эш төрләрен үткәрүгә муниципаль контракт (килешү) төзегән оешма белән контракт (килешү) нигезендә җир кишәрлекләре хокукына ия булучылар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

75.Кече архитектура формалары милекчеләренең бурычлары:
- кече архитектура формаларын чиста һәм төзек хәлдә тоту;
- язгы чорда кече архитектура формаларын план нигезендә карап чыгарга, аларны иске буяудан, күгәректән арындырырга, шулай ук ватылган элементларны алыштырырга кирәк;
- кышкы чорда кече архитектура формаларын, шулай ук аларга якын килү юлларын кар һәм боздан чистарту;
-тигез өслекле комлыкларны төзекләндерү, комлыкларда елга бер тапкыр комны алыштыру;
-балалар, спорт, хуҗалык мәйданчыклары һәм ял мәйданчыклары җиһазларының ныклыгы, ышанычлылыгы һәм иминлегенең тиешле таләпләргә туры килүен күзәтеп тору;
- фонтаннар эшләгән чорда су өслеген чүп-чардан көн саен чистартып торырга кирәк.

76. Рөхсәт ителми:
- кече архитектура формаларыннан тиеш булмаганча файдалану (өлкәннәрнең балалар өчен уен мәйданчыкларында ял итүе, спорт мәйданчыкларында кием киптерү һәм башкалар.;
-теләсә нинди мәгълүмати-басма продукцияне кече архитектура формаларына ябыштырырга;
-кече архитектура формалары һәм аларның конструктив элементларын җимерергә һәм зыян китерергә;
- фонтаннарда коенырга.

Стационар булмаган объектларны карап тору

77. Стационар булмаган объектларны урнаштыру муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән тәртиптә мондый объектларны урнаштыру схемасы нигезендә гамәлгә ашырыла.

78. Җир кишәрлеген арендалау килешүе срогы чыккач стационар булмаган объект арендатор тарафыннан сүтелергә тиеш, ә җир участогы бушап, беренчел халәткә китерелгән булырга тиеш.

79. Стационар булмаган объектларның хуҗалары булган юридик һәм физик затларның бурычлары:
- стационар булмаган объектларны ремонтлау һәм буяу. Ремонт, проект документациясе белән билгеләнгән тәртиптә, объектның тышкы кыяфәтен саклап һәм төс үзенчәлекләрен исәпкә алып башкарылырга тиеш;
- стационар булмаган объектлар янында урналар урнаштыру, чүп савытларын кирәк булганда буяу һәм чистарту.

80. Рөхсәт ителми:
- стационар булмаган объектларга янкорма, козыреклар һәм проектлар белән каралмаган башка корылмалар төзү;
- стационар булмаган объектларянына сәүдә-суыткыч җиһазларын кую;

- стационар булмаган объектларда һәм аларның түбәлəрендә товарлар, детальләр, көнкүреш һәм җитештерү характерындагы башка предметлар саклау, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатларында куллану.

Төзелеш эшләре башкару урыннарын карап тоту

81.Төзелеш барган мәйданнарны карап тоту, төзү һәм ремонт эшләре тәмамланганнан төзекләндерү төзүче оешмага йөкләнә.

Төзелеп бетмәгән төзелеш объектлары төзелеш челтәрләре белән ябылган булырга тиеш.

82. Төзелеш башланганчы, шулай ук төзелеш яисә ремонт эшләре барганда түбәндәгеләрне эшләргә кирәк:

- Башкарма комитетның хокукый актлары таләпләре нигезендә төзелеш мәйданчыгы территориясенең бөтен периметры буенча типлаштырылган коймалар урнаштыру;

- төзелеш мәйданчыгын коймасының гомуми тотрыклылыгын, ныклыгын, ышанычлылыгын, эксплуатацияләү вакытында куркынычсызлыгын тәэмин итү;

- төзелеш мәйданчыгын койманың техник торышын, аның чисталыгын тикшереп тору, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан вакытында чистартып тору;

- төзелеш объектының гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә җавап бирә торган мәгълүмат щитын төзелеш мәйданчыгы территориясенә кергәндә урнаштыру һәм аны тиешле хәлдә тоту;

- төзелеш мәйданчыгы периметры буенча тышкы яктыртуны тәэмин итү;

-төзелеш мәйданчыгында керү юлларын, урамнарның машиналар йөри торган өлешенә пычрак һәм чүп чыгармас өчен транспорт чараларының тәгәрмәчләрен чистарту яки юу пунктларын җиһазлау;

- төзелеш мәйданчыгы территориясендә каты көнкүреш, зур габаритлы һәм төзелеш калдыклары җыю өчен контейнерлар һәм (яки) бункерлар булуны тәэмин итү;

- төзелеш мәйданчыгыннан каты көнкүреш, зур габаритлы һәм төзелеш калдыкларын билгеләнгән тәртиптә чыгаруны оештыруны тәэмин итү;

- төзелеш мәйданчыгы территориясеннән карны килештерелгән тиешле тәртиптә махсус билгеләнгән урыннарга чыгаруны тәэмин итү;

- эш башкарганда гамәлдәге җир асты инженер коммуникацияләрен, тышкы яктырту челтәрләрен, яшеллекне һәм кече архитектура формаларын саклауны тәэмин итү.

83. Төзелеш материаллары, җиһазлары, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче биналар, эшчеләрнең һәм хезмәткәрләрнең вакытлыча урнашу өчен көнкүреш вагоннары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрен вакытлыча саклау һәм туплау урыннары төзелеш мәйданнары чикләрендә төзелеш оешмасы проекты нигезендә урнаштырыла.

84. Рөхсәт ителми:

-гражданнарның шәхси һәм иҗтимагый иминлеген тәэмин итүгә бәйле коткару, авария-торгызу һәм башка кичектергесез эшләрдән тыш, 23.00 сәгатьтән 7.00 сәгатькә кадәр төзелеш, ремонт, йөк төяү-бушату һәм башка эшләрне оештыру һәм үткәрү;

-Башкарма комитетның тиешле рөхсәте (күрсәтмәләре) булмаганда юллар һәм тротуарларны тарайту яисә ябу;

-чүпне яндыру һәм төзелеш производствосы калдыкларын утильләштерү.

Җирләү урыннарын карап тоту

85. Этик, санитар һәм экологик таләпләр нигезендә бирелгән җирләү урыннарын карап тоту федераль законнар һәм муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән җирләү урыннарын карап тоту кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

86. Җирләү урыннарын санитар карап тотуны тәэмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтиҗәләре буенча әлеге эш тәрен үткәрүгә муниципаль контракт төзегән махсуслаштырылган оешма башкара.

87.Җирләү урыннарын карап тотуга таләпләр:

- зиратларда җәмәгать бәдрәфләре чиста һәм төзек булырга тиеш. Җәмәгать бәдрәфләре янындагы урналар чистартылырга тиеш;

- зират территориясендә калдыклар һәм чүп савытлары өчен контейнерлар чистартылырга тиеш. Калдыклар җыелган саен кимендә 3 көнгә бер тапкыр чыгарылырга тиеш;

- ауган яисә аврия хәлндәге агачлар булу булу рөхсәт ителми. Авария хәлендәге агач үсентеләре табылган вакыттан алып тәүлек эчендә юкка чыгарылырга тиеш;

- билгесез шәхесләр күмелгән яисә карап тотылмаган каберләр пычрактан һәм чүп-чардан чистартылырга, кабер ташлары куелырга тиеш.

88. Кышкы чорда күмү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

- зиратларның үзәк юллары, керү юллары, тротуарлар киңәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Бозы булмаган тигез кар катламы булу рөхсәт ителә;

-үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә тиеш. Юллар һәм тротуарлар кар явуга ук эшкәртелергә тиеш;

-беренче чиратта кар чыгару, бозны вату эшләрен үзәк һәм керү юлларында башкару зарур;

- җирләү урыннарының җәяүлеләр зоналарында бозлавыкка каршы материаллар куллану, юллардан чистартылган карны һәм каберләргә, газоннарга, куаклар салу рөхсәт ителми.

89. Җәйге чорда җирләү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

- үзәк юллар, подъезд юллары, тротуарлар, каберләр арасында узу һәм җирләү урыннарында гомуми файдаланудагы башка территорияләр төрле пычрактан чистартылырга тиеш;
- яшел үсентеләрне санитар кисү, чүп үләннәрен бетерү буенча чаралары ел саен башкарылырга тиеш.

90. Җирләнгән урынны (крестлар, һәйкәлләр, плитәләр, склеплар һәм башкалар.) карау, чәчәк һәм декоратив куаклар утырту мәрхүмнең яки башка затның законлы вәкиле тарафыннан санитар таләпләрне мәҗбүри үтәү юлы белән башкарыла.

Автотранспорт чараларын озак вакытлы һәм кыска вакытлы саклау урыннарын карап тоту

91. Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыннары гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, шулай ук әлеге Кагыйдәләр нигезендә саклау урыннары урнаштыру өчен бирелгән җир кишәрлеге милекчесе (алга таба - хуҗасы) тарафыннан башкарыла.

92. Милекченең бурычлары:
- автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыннары территориясенең бөтен периметры буенча койма куярга, ул механик яктан һәм тышкы мохитка карата тотрыклы булырга тиеш;
- коймаларның техник торышын, аларның чисталыгын тикшереп тору, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартып тору;
- автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыннары территорияләрендә һәм алар янындагы территорияләрдә төрле конструкцияләр саклауга юл куймаска;
- автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыннары территориясен гамәлдәге нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры килә торган яктылыкны тигез бүлүне тәэмин итүче тышкы яктырту белән җиһазларга;
- территорияләрендә автомобиль юу һәм ягулык-майлау материаллары кую тыела;
-санитар һәм янгынга каршы кагыйдәләрне үтәү, машина кую урыннары территорияләрен карап тоту.
- машина кую урыннарын даими рәвештә санитар эшкәртеп, чистартып тору, калдыкларны җыю өчен контейнерлар (урналар) кую, каты көнкүреш калдыкларын, карны даими чыгаруны тәэмин итү;
- инвалидларның машина кую урыннары территориясенә тоткарлыксыз керү мөмкинлеген тәэмин итү. Инвалидлар "Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында" 1995 елның 24 ноябрендәге 181-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясы нигезендә бушлай махсус автотранспорт чараларын кую өчен урыннардан файдаланалар.

Җирлек территориясен бәйрәмчә бизәү

93. Җирлек территориясен бәйрәмчә бизәү дәүләт һәм башка бәйрәмнәр, истәлекле вакыйгалар белән бәйле чаралар үткәрү чорында башкарыла.
Бәйрәмчә бизәлеш дәүләт һәм муниципаль флаглар элү, лозунглар, гирлянда, панно элү, декоратив элементлар һәм композицияләр, стендлар, трибуналар, эстрада урнаштыру, шулай ук бәйрәм иллюминациясе урнаштыруны үз эченә ала.
Бәйрәм бизәлеше элементларын әзерләгәндә һәм урнаштырганда юл хәрәкәте нең техник җайга салу чараларын ватарга, алып куярга һәм аларны күрә алуда комачаулык тудырырга ярамый.

IV. Җирлек территорияләрен чистарту тәртибе, төзекләндерү эшләре исемлеге һәм аларны үтәү, җирлек территориясен җыештыру һәм карап тотуга карата гомуми таләпләр

94. Җирлек территориясен җыештыру һәм карап тоту вакыты:
1) җәйге чорда - 15 апрельдән 14 октябрьгә кадәр;
2) кышкы чорда-15 октябрьдән 14 апрельгә кадәр.
Әлеге срокларга Башкарма комитет тарафыннан һава шартларына бәйле рәвештә төзәтмәләр кертелергә мөмкин.

95.Җирлек территориясен җыештыру вакытында башкарыла торган эшләр:
1) җирлек территориясен карап тоту, җыештыру буенча системалы эшләр башкару;
2) Башкарма комитетның хокукый актлары нигезендә бердәм массакүләм чаралар үткәрү (өмәләр).

96. Җәйге чорда җирлек территориясен җыештыру пычрактан һәм тузаннан саклау максатында юу, су сибү һәм башка эшләр башкарыла:
-ясалма өслекле территорияләрне себерү (коры вакытта су сибү), урам-юл челтәренең яңгыр сулары канализациясе белән җиһазландырылган объектларының һәм башка ясалма капламлы территорияләрне тузан һәм пычрактан чистарту, юу. Юл катламы, мәйданнар, тротуарлар һәм ясалма өслекле башка территорияләрне юу катламның бөтен киңлегендә башкарыла;
- яңгыр сулары канализациясенең рәшәткәсен чистарту;
-бөтен территориядән чүп җыю;
- 1 июньгә кадәр ел саен кече архитектура формаларын, бакча һәм урам җиһазларын, урналар, спорт һәм балалар мәйданчыкларын, коймаларны, бордюрларны буяу;
- файдалану чикләнгән һәм махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрдән тыш булган гомуми файдаланудагы территорияләрдә даими рәвештә үләнне чабу (үләннәр 15 см дан артык биеклектә булганда) һәм тәүлек эчендә чабылган үләнне җыештыру;
- яфрак коелган вакытта тәүлегенә бер тапкыр коелган яфракларны җыю һәм чыгару;
-юганнан соң бордюр янындагы лотокларны чистарту.

97. Гомуми файдалану территориясен кышкы чорда җыештыру:
-юл өслекләрен һәм тротуарларны кардан, боздан һәм чүп-чардан чистарту;

- тайгак яки бозлавык булганда җәяүлеләр зонасына, баскычларга ком сибү, юл катламнарын бозлавыкка каршы материал белән эшкәртү;
- язгы чорда карны көпшәкләндерү һәм кар суларын агызуны оештыру.

98. Җирлек территориясендә башкарыла торган җыештыру эшләренең технологиясе һәм режимы һава шартларына бәйсез рәвештә транспорт чаралары һәм җәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәэмин итәргә тиеш.

99. Кышкы чорда җәяүлеләр тротуарларын, җир өсте кичүләрен, баскычларны чистарту үзенчәлекләре:
- көчле кар яву чорында җәяүлеләр өчен тротуарлар, баскычлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә һәм чистартылырга тиеш;
- бозлавыкка каршы материаллар белән беренче чиратта баскычлар эшкәртелә, аннары тротуарлар.
Бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү вакыты тайгак вакыты беленгәннән алып дүрт сәгатьтән дә соң башкарылмаска тиеш;
-пычрак калдыклар һәм химик реагентлар белән пычранмаган карны салу газон яки бу максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарга яшел үсентеләрне саклаганда һәм кар сулары агуны тоткарламаганда рөхсәт ителә.

100. Җирлек территориясендә рөхсәт ителми:
- урамнарда, мәйданнарда, яшел үсентеләр булган участокларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләрдә чүп ташлау;
- гамәлдәге законнар нигезендә гомуми файдалану территорияләрендә җирләү урыннарыннан башка җирдә мемориаль корылмалар (истәлекле корылмалар, коймалар) кую;
- җәмәгать транспорты маршрутларының соңгы пунктларында салонны юу, чистарту һәм транспорт чараларына техник хезмәт күрсәтү;
- биналар һәм корылмалар, һәйкәлләр, мемориаль такталар, агачлар, куаклар, кече архитектура формалары һәм башка төзекләндерү элементларын җимерү һәм зыян китерү, шулай ук аларны үзбелдекле үзгәртеп кору һәм урнаштыру;
- мәгълүмати-басма продукцияне, граффитины җәмәгать транспортын көтү тукталышларында, стеналарда, баганаларда, коймаларда(киртәләрдә) һәм бу максатлар өчен каралмаган башка объектларда урнаштыру;
- җир кишәрлекләренең чикләреннән һәм (яки) киртәләреннән читтә хәрәкәт итүче милекне саклау;
- сәнәгать товарларын һәм башка сәүдә предметларын тротуарларда, газоннарда, юлларда урнаштыру;
- билгеләнмәгән урыннарда кар өю;
- тимер-бетон блоклар, баганалар, коймалар, шлагбаумнар ярдәмендә юлны һәм тротуарларны үзбелдекле ябып кую.

101. Рөхсәтсез урыннарда калдыклар урнаштырган затлар үз хисабына әлеге территорияне җыештырырга һәм чистартырга, кирәк булганда җир кишәрлеген рекультивацияләргә тиеш. 20 тәүлек эчендә калдыкларны ташлаучы кеше табылмый икән, аларны юкка чыгару әлеге территорияне җыештыру өчен җаваплы оешма өстенә төшә.

102. Муниципаль милектә булган җир кишәрлекләрендә (территорияләрдә) барлыкка килгән рөхсәтсез чүплекләрне бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин ителә.

Җирле әһәмияттәге автомобиль юлларын карап тоту

103. Җирле әһәмияттәге автомобиль юлларын (алга таба - юллар) җыештыру машиналар йөрү өлешен, тротуарларны, туктау урыннарын, җәмәгать транспортын көтү тукталышларын, ясалма юл корылмаларын даими чистарту, кар һәм боздан арындыруны үз эченә ала.

104. Язгы-җәйге чорда юлларны җыештыру юуны, су сибүне, тузганны бетерүне үз эченә ала.
Көзге-кышкы чорда юлларны җыештыру чүп-чардан, кар һәм боздан арындыруны , юлларга ком-тоз катнашмасы сибүне, тротуарларга коры ком сибүне күздә тота.

105. Юл буенда урнашкан чүплекләрне чистарту көненә бер тапкырдан да ким булырга тиеш түгел, ә тукталыш мәйданчыкларында көнгә ике тапкыр башкарыла.

106. Җәмәгать транспортын көтү павильоннары юылган, буялган, рөхсәт ителмәгән мәгълүмати-басма продукциядән, граффитидан чистартылган булырга тиеш. Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.

107. Юлларның аерым элементларын җәйге чорда җыештыру буенча таләпләр:
- машиналар йөрү өлеше төрле пычрануларлардан тулысынча чистартылырга һәм бар киңлегенә юылырга тиеш. Хәрәкәтне җайга салу линияләре белән билгеләнгән күчену, резерв полосалары ком һәм вак чүп-чарлардан даими чистартылырга тиеш;
- ике метрлы лоток зоналары комлы һәм пычрак булырга тиеш түгел. Махсус машиналарның эш вакытында юлның ком һәм төрле вак чүп-чар белән пычрану рөхсәт ителә.
- юл кырыйлары зур габаритлы калдыклардан һәм башка чүп-чарлардан чистартылырга тиеш.

108. Юлларны кышкы җыештыру буенча таләпләр:
- кышкы чорда юлларны җыештыру түбәндәгеләрне үз эченә ала:
юл йөрү өлешен кардан һәм боздан чистарту, җәмәгать транспортын көтү тукталышларын себерү, кар өемләү һәм чыгару;

109. Рөхсәт ителми:
- тротуарларга, юллар һәм аларның машиналар йөри торган өлешенә квартал эчендәге юллардан, ишегалды территорияләреннән, предприятие, оешма территорияләреннән, төзелеш мәйданчыкларыннан,

сәүдә объектларыннан юл йөрү өлешен җыештыручы зат белән килешү булмаганда һәм 8.00 сәгатьтән соң кар чыгару;
- тротуарларда, җәмәгать транспортын көтү тукталышларында, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка җәяүлеләр зоналарында һәм яшел үсентеләр булган территорияләрдә бозлавыкка каршы реагент сыйфатында техник тоз һәм сыек хлорлы кальций куллану;
- билгеләнгән тәртиптә килештерелмәгән урыннарга кар чыгару;
- кар өемнәре ясау:
- юллар һәм урамнар киселешендә бер дәрәҗәдә һәм тимер юл аркылы чыгу урыннары янында өчпочмак зонасында күз күреме зонасында;
- җәмәгать транспортын көтү тукталышына 20 метрдан якынрак җирдә;
-транспорт коймалары яки югары бордюр белән җиһазландырылган юл участокларында;
- тротуарларда;
- якын-тирә территорияләргә керү юлында;
- автомобильнең тәгәрмәчләре белән пычрак һәм балчык чыгару;
-грунт, чүп-чарны, юеш төзелеш материалларын, киселгән агачларны брезент яки юлларны пычратунебулдырмый торган башка материал белән капламыйча чыгару, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм эретмәләрне (шул исәптән цементлы-комлы эремәне, известь, бетон катнашмаларын) транспортлау.

Ял итү урыннарын,кешеләр күпләп була торган урыннарны төзекләндерү һәм җыештыру һәм санитар яктан карап тоту

110. Ял итү һәм кешеләр күпләп була торган урыннарга түбәндәгеләр керә:
- бистә урманнарында, пляжларда оештырылган мәйданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары;
- актив ял итү һәм тамаша чаралары урыннары-стадионнар, уен комплекслары, сәхнә мәйданчыклары һәм башкалар.;
-сәүдә объектлары территорияләре (ваклап сату базарлары, сәүдә комплекслары, стационар булмаган ваклап сату челтәре объектлары комплекслары), җәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнештәге, көнкүреш хезмәте күрсәтү объектлары территорияләре;
- административ һәм иҗтимагый биналар, учреждениеләр янындагы территорияләр.

111.Паркларны, скверларны, бульварларны, яр буйларын һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләрне җыештыру:
- кышкы чорда паркларда, бакчаларында, скверларда, бульварларда һәм башка ял итү зоналарында юлларны чистартканда, яшел үсентеләрнең сакланышы һәм кар суларының китүен тәэмин иткән очракларда, алдан ук шушы максатлар өчен билгеләнгән урыннарга вакытлыча кар туплау рөхсәт ителә.

112. Ваклап сату базарларын җыештыру һәм санитар карап тоту:
- ваклап сату базарлары территорияләре (алга таба - базар) төзекләндерелергә, бәдрәфләр, хуҗалык һәм контейнер мәйданчыклары, контейнерлар һәм урналар белән җиһазландырылырга, каты өслекле һәм яңгыр һәм кар сулары агу урыны, шулай ук сусуткәргечләр һәм канализация булырга тиеш;
- базар территориясен төп җыештыру аны япканнан соң башкарыла. Көндез каты көнкүреш калдыклары белән тутырылган чүпҗыйгычларны чистарталар;
- елның җәйге чорында базар территориясендә мәҗбүри рәвештә атна саен юеш җыештыру башкарыла;
- базар территориясе 40 кв. м мәйданда бер урна исәбеннән чүп савытлары белән җиһазландырыла, шул ук вакытта алар арасында прилавка линиясе буйлап ераклык 10 метрдан артмаска тиеш;

113. Базар территориясендә һәм аның янында урнашкан оешмалар, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре, киосклар, сәүдә палаткалары һәм павильоннарының каты көнкүреш калдыкларын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә килешү төземичә генә эшләве рөхсәт ителми.

114.Сәүдә һәм (яки) җәмәгать туклануы урыннарын җыештыру һзм санитар яктан карап тоту:
- сәүдә һәм (яки) җәмәгать туклануы объектлары территорияләрен тулысынча җыештыру тәүлегенә ике тапкырдан да ким башкарылмаска тиеш (иртән һәм кичен). Көндез калдыклар белән тутырылган чүплекләр һәм чүп җыйгычлар чистартыла;
- сәүдә һәм (яки) җәмәгать туклануы объектларына керү юлында икедән дә ким булмаган чүп савыты куела;
- калдыкларны вакытында чыгару тәэмин ителә.

115.Башка сәүдә мәйданчыклары, стационар булмаган ваклап сату челтәре, социаль-мәдәни билгеләнештәге объектлар территорияләрен җыештыру елның җылы вакытында алар ябылганнан соң башкарыла. Агымдагы җыештыру көн дәвамында башкарыла. Көндәлек көнкүреш калдыкларын чыгару тәэмин ителә.

116. Халык күпләп була торган һәм ял итү урыннарын төзекләндерү:
- халык күпләп була торган һәм ял итү урыннарын территориясендә төзекләндерү элементларының мәҗбүри исемлеге каты өслекләрдән, яшелләндерү, эскәмиялләр, чүп-чар өчен урналар һәм контейнерлар, урам техник җиһазлары, яктырту җиһазлары, архитектура-декоратив яктырту җиһазлары, яшелләндерү участокларын саклау элементларын (металл коймалар, махсус каплаулар) үз эченә ала;
- кешеләр күпләп була торган һәм ял итү территорияләрендә, пляжлардан тыш, каты өслекле яки утыртылган үләнле яки яшел үсентеләре булган каты җир булырга тиеш;

- ял итү һәм кешеләр күпләп җыела торган урыннар территорияләрендә яшелләндерү участокларын чәчәк түтәлләре, газоннар, ялгыз, төркем үсемлекләр, вертикаль, күптярусльı үсемлекләр белән яшелләндерүнең мобиль формалары рәвешендә планлаштырырга кирәк;
- кешеләр күпләп булу һәм ял итү урыннары урнаштыру һәм эшләве тиешле таләпләргә җавап бирә торган бәдрәф кабиналары белән тәэмин ителергә тиеш;
- кешеләр күпләп булу һәм ял итү урыннарындагы фонтан, буалар, елга ярлары, ял итү урыннары пычранган саен чистартылырга тиеш;
-массакүләм чаралар үткәргәндә, аларны оештыручылар чараны үткәрү урынын җыештыруны һәм бозылган җирләрне торгызуны тәэмин итәргә тиеш. Чараны үткәрү урынын җыештыру һәм төзекләндерү эшләрен башкару тәртибе чараны үткәрүгә тиешле рөхсәт алу вакытында билгеләнә.

117. Халык күпләпбула һәм ял итә торган урыннарда рөхсәт ителми:
- билгеләнмәгән урыннарда сәүдә җиһазларын кую һәм саклау;
- территорияне җитештерү һәм куллану калдыклары белән пычрату;
- автотранспорт чараларын юу һәм ремонтлау, файдаланылган ягулык-майлау сыеклыкларын агызу;
- автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар оештырырга, билгеләнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләре урнаштыру;
- газоннар, табигый һәм ясалма яшелләндерү объектларын зарарлау;
- кече архитектура формалары күчерү һәм вату;
- сыек продукт калдыкларын агызу, су, квас һәм сыра цистерналарын тротуарларга, газоннарга һәм юлларга кую;
- автотранспорт чараларының түләүле парковкаларын законсыз оештыру;
- стационар булмаган объектларны үз белдеге белән урнаштырыру;
- тротуарларның асфальт-бетон өслеген, якын-тирә яшел зоналарның һәм территорияләрне төзекләндерүнең башка элементларының бөтенлеген бозу;
- территориядә сәүдә-суыткыч җиһазларын урнаштырыру;
- халыктан каты көнкүреш калдыкларын җыю өчен идарәче оешмалар белән килешүе булмаганда контейнерлар (бункерлар) кую;
- тимер-бетон блоклар, багана, коймалар, шлагбаумнар кую;
- корылмалар һәм башка җайланмаларның тимер-бетон блоклары, багана, коймалар, шлагбаумнар урнаштыру юлы белән тротуарларны рөхсәтсез каплау;
- сәүдә объектыннан читтә товар кую;
- учак кабызырга, шул исәптән ачык уттан файдалануны көздә торган чаралар үткәрергә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка җайланмалар кулланырга.

Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен җыештыру, карап тоту һәм төзекләндерү

118. Йорт яны территориясен җыештыру:
- җыештыру түбәндәге тәртиптә үткәрелергә тиеш: тротуарларны, җәяүлеләр юлларын җыештыру(бозлавык һәм тайгак булган очракта - ком сибү), аннары ишегалды территорияләрен җыештыру;
- җыештыру, кар яву вакытында башкарыла торган эшләр (кар чистартудан тыш) 8.00 сәгатькә кадәр бара. Механикалаштырылган җыештыруны машинаның 4 км/сәг. Тизлеге белән көндезге вакытта үткәрергә рөхсәт ителә.

119. Җәйге җыештыру:
- йорт яны территорияләрен җәйге җыештыру: себерү, юу яки кулдан яисә машинадан су сибү иртәнге сәгатьләрдә яисә кич соңрак вакытта үтәлергә тиеш;
- тротуарларны юуны аның ачык өлешләрен юу рәвешендә биналардан йөрү юлларына таба юнәлдереп башкарырга кирәк;
- көннең эссе вакытында тротуарларны су сибү зарурлык буенча башкарылырга, тәүлегенә ике тапкырдан да ким булмаска тиеш.

120. Кышкы җыештыру:
- түбәләрдә җыелган кар җиргә вакытында ташланырга, киң тротуарларда теземнәргә формалашырга тиеш;
- җыештырылган кар тротуарлардан машиналар йөрү өлешендә, ә ишегалларында кар җыю урыннарында тупланырга тиеш;
- квартал эчендәге йөрү юлларыннан чыгарылган карны өемгә салырга яки роторлы кар чистарткычлар ярдәмендә юл кырыена урнаштырырга кирәк;
- 6 метрдан артык киңлектәге тротуарларда, урамнарның машиналар йөри торган өлешеннән газоннар белән аерып алынган урыннарда карны тротуар уртасына таба чыгарырга рөхсәт ителә;
- тротуарларда карны өемнәргә өю кар яву вакытыннан соң алты сәгатьтән дә соңга калмыйча, ә калган территорияләрдә 12 сәгатьтән дә соңга калмыйча тәгәлләнергә тиеш;
- ишегалларыннан җыелган ком-тоз катнашмалары белән пычратылмаган карны яшел зоналар сакланышын һәм кар суларын агызуны тәэмин иткәндә квартал эчендәге юлларда, газоннарда һәм җәяүлеләрнең иркле хәрәкәтенә һәм автотранспортның йөрүенә комачауламый торган иркле территорияләрдә салу рөхсәт ителә;

- тротуарларны һәм квартал эчендәге юлларны кулдан чистартканда кар тулысынча җыелырга тиеш.
- тайгак булса, юл катламнарын ком-тоз катнашмасы белән эшкәртү норма буенча 0,2-0,3 кг/м тәшкил итәргә тиеш;
- бозлы урыннарны чистартканнан соң барлыкка килгән калдыкларны газонга, агачлар астына яисә ачык грунтка элтермичә күчерергү кирәк.

121. Яз җитү белән башкарыла торган эшләр:
- кар суларын агызу өчен кирәк булган канауларны юдырту һәм чистарту;
- люкларга һәм яңгыр челтәренең кабул итү коеларына системалы рәвештә кар суы кудырту;
- кар эреп беткәннән соң ишегалды территорияләрен чүптән, калган кардан һәм боздан чистарту.

122. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен карап тоту:
- күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (алга таба-йорт яны территориясен) карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:
- даими җыештыру;
- күзәтү һәм яңгыр сулары коеларының люкларын һәм рәшәткәләрен, дренаж, лоток, үткәрү торбаларын чистарту һәм ремонтлау;
- инженерлык челтәрләренең күзәтү коеларына, янгын вакытында су белән тәэмин итү чыганакларына (гидрантларга, сулыкларга һәм тд.) тоткарлыксыз керү мөмкинлеген булдыру;
- каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыклары җыю һәм чыгару;
- гамәлдәге яшел үсентеләрне карау һәм тәрбияләү;
- кече архитектура формаларын карап тоту, агымдагы һәм капиталь ремонт эшләре башкару.

123. Калдыкларның барлык төрләре су үткәрми торган катламлы контейнер мәйданчыкларына куелган контейнерлар һәм бункерларга тиешле нормаларына туры китереп һәм тиешле күләмдә җыелырга тиеш.

124. Күпфатирлы йортларда яшәүче гражданнарның бурычлары:
- йорт яны территорияләрендә чисталык һәм тәртип сакларга;
- каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны йорт яны территорияләрендә урнашкан махсус контейнерларга һәм махсус мәйданчыкларга гына ташларга.

125. Идарәче оешмалар түбәндәгеләрне тәэмин итәргә тиеш:
- каты көнкүреш калдыклары өчен контейнерлар урнаштыру, канализациясез биналарда сыек көнкүреш калдыклары өчен җыентыклар урнаштыру;
- расланган график нигезендә каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны чыгару;
- контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер мәйданчыклары, аларга керү урыннарын чиста һәм төзек хәлдә тоту;
- подъездларга керү юлларын чүп-чардан арындыру, эскәмияләр урнаштыру һәм аларны вакытында чистарту;
- тайгак участокларны ком - тозлы һәм (яки) бозлавыкка каршы махсус катнашмалар белән эшкәртү;
- яшел үсентеләрне һәм газоннарны саклау һәм карау;
- тышкы яктырту чараларын төзек хәлдә тоту һәм аларны караңгы төшү белән кабызу.

126. Йорт яны территориясендә рөхсәт ителми:
- яфракларны, калдыкларның теләсә нинди төрләрен һәм чүп-чарны яндыру;
- хуҗалык мәйданыннан тыш урыннарда кием-салым, келәмнәр һәм башка предметларны элеп кую;
- контейнер мәйданчыкларына керү юлларын каплау;
- урам һәм юлларның машиналар йөри торган өлешенә, тротуарларга, газоннарга һәм яшел зоналарга контейнерлар (бункерлар) кую;
- билгеләнгән тәртипне бозып, йорт яны территорияләренең коймаларын үзбелдекле урнаштыру;
- үзбелдекле ишегалды корылмалары төзү;
- йорт яны территориясен металл, көнкүреш һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак, көл һәм башка җитештерү һәм куллану калдыклары белән чүпләү;
- чүп-чар һәм калдыклар ташлау, юынтык су түгү;
- автотранспорт чараларын кую өчен түләүле стоянка оештыру;
- тимер-бетон блоклар, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка җайланмалар урнаштыру юлы белән квартал эчендәге юлларны рөхсәтсез каплау;
- автомашиналар юу, ягулык һәм майлау материаллары түгү, тормоза һәм двигательләр ремонтлау, тавыш көйләү эшләрен башкару;
-кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкару;
-сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләре, палаткалар, киосклар, лареклар, мини-базарлар, павильоннар, җәйге кафелар, җитештерү объектлары, автомобильләрне, көнкүреш техникасын, аяк киемен вак-төяк ремонтлау предприятиеләре, автостоянка урнаштыру;
- йорт яны территориясенең ишегалды эчендәге юллары буенча транспортта бару;
- учак кабызу, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәрү, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка җайланмалар куллану.

127. Идарәче оешмалар тәэмин итәргә тиешле эшләр:
- яшел зоналарның сакланышы;

- җәй көне коры һава шартларында газон, чәчәк түтәлләре, агачлар һәм куакларга су сибү;
- газоннарны төзелеш материалларын, ком, чүп-чар, кар һәм боздан саклау;
- яңа агачлар һәм куакларны агротехник чаралар билгеләгән тәртиптә килештерелгән проектлар буенча утырту.

128. Йорт яны территориясен төзекләндерү:
- һәр йорт территориясендә булырга тиеш:
- кием-салым, келәмнәр һәм көнкүреш әйберләре элү, кием киптерү өчен хуҗалык мәйданчыгы;
- өлкәннәр өчен ял итү мәйданчыгы;
- балаларның җәйге һәм кышкы ялы өчен кирәкле булган, яшелләндерелгән, кече архитектура формалары булган, кирәкле җиһазлар белән тәэмин ителгән уен һәм спорт мәйданчыклары.

129. Территориянең зурлыгы мөмкинлек биргән очракта участок чикләрендә этләрне йөртү өчен мәйданчык урнаштырылырга мөмкин.

130. Йорт подъездлары каршындагы мәйданчыклар, юл йөрү һәм җәяүлеләр юллары каты өслекле булырга тиеш. Каты өслек урнаштырганда кар һәм яңгыр сулары агу мөмкинлеге каралырга тиеш.

131. Торак йортларда урнашткан җәмәгать билгеләнешендәге биналарда керү юллары йортның торак өлешеннән изоляцияләнгән булырга тиеш, шул ук вакытта персонал автотранспорты ишегалды территориясеннән читтә урнашырга тиеш.

132. Җәмәгать билгеләнешендәге биналар өчен продукция, материаллар төяү ишегалдының фатирларга керү юллары һәм тәрәзәләре ягыннан булырга тиеш түгел. Төяү эшләрен торак йортларның тәрәзәсез ян ягыннан җир асты тоннельләре яисә ябык дебаркадерлар буенча юл ягыннан башкарырга кирәк

133. Транспорт чараларын квартал эчендәге территорияләрдә урнаштыру кешеләрнең тоткарлыксыз йөрүен, шулай ук җыештыручы һәм махсус техниканың тоткарлыксыз эшләвен тәэмин итәргә тиеш.

Шәхси торак төзелгән территорияләрне җыештыру

134. Торак йортлар хуҗалары көн саен җирләрен (шул исәптән кардан) чистарталар.

135. Рөхсәт ителми:
- йорт биләмәсеннән читкә кар чыгару, чүп-чарны ташлау, йорт тирәсеннән читтә сыек көнкүреш калдыклары агызу;
- юлларның йөрү өлешенә кар һәм ишегалды территориясеннән чистартылган боз чыгару;
- йорт биләмәләре янында теләсә нинди калдыклар һәм чүп-чар яндыру;
- йорт яны территориясендә үзбелдекле коймалар ясау;
- якын-тирә территорияне металл, көнкүреш һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак һәм көл һәм башка җитештерү һәм куллану калдыклары белән чүпләү;
-юлларны корылмалар һәм башка җайланмаларга тимер-бетон блоклар, багана, коймалар, шлагбаумнар урнаштыру юлы белән үзбелдекле каплау;
- кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкару.

V. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр

136. Территорияне төзекләндерүнең проект документлары булу һәм гамәлдәге закон таләпләре нигезендә эшләү территорияне төзекләндерүнең аерылгысыз компоненты санала.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзекләндерү элементларына проект документлары мәдәни мирас объектларын саклау, куллану, популярлаштыру һәм дәүләт тарафыннан саклау өлкәсендә вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Төзекләндерүнең озак вакыт яки даими файдаланылучы стационар элементларын урнаштыру аларны күчереп кую мөмкинлеген булдырмаска тиеш.

137. Төзекләндерү элементларын карап тотуны, аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрен дә кертеп, төзекләндерү элементларының хуҗалары башкара.

Яшелләндерү

138. Яшел үсентеләр булу территорияне төзекләндерүнең мәҗбүри элементы булып тора.

Төзекләндерү эшләрен башкарганда яшел үсентеләрне мөмкин кадәр саклап калырга кирәк.

139. Җирлек территориясендә яшелләндерүне ике төрдә кулланылырга мөмкин: стационар - үсемлекләр грунтка утырту һәм мобиль - махсус күчмә савытларга утырту (контейнерлар, вазоннар һ.б.).

Стационар һәм мобиль яшелләндерү архитектура-ландшафт объектларын (газоннар, бакчалар, чәчәк түтәлләре, куаклар һәм агачлар) төзү өчен рельефның табигый һәм ясалма элементларында, түбәләрдә (түбә яшелләндерү), биналарның һәм корылмаларның фасадларында (вертикаль яшелләндерү) кулланалар.

140. Яшелләндерү объектларын карап тоту - яшел үсентеләрне һәм яшелләндерелгән территорияләрне төзекләндерү, зур булмаган деформацияләрне бетерү, шулай ук җәйге һәм кышкы чорда күчмә кече формаларны җыештыру.

141. Яшел үсентеләр хуҗаларының бурычлары:
- яшел үсентеләрнең сакланышын һәм аларны квалификацияле карауны тәэмин итү;
- җәй айларында коры һава шартларында газоннар, чәчәк түтәлләре, агачлар һәм куакларга су сибүне тәэмин итү;
- газоннарның сакланышын һәм бөтенлеген тәэмин итү;

- яшелләндерү объектларында сулыклар булганда аларны чиста тоту һәм аларны 10 елга бер тапкырдан да ким булмаган ешлыкта ныклы чистарту;

142. Яшелләндерелгән территорияләрдә рөхсәт ителми:

- үзләренә хезмәт күрсәтүне тәэмин итү өчен билгеләнгән төзелешләрдән тыш, төзелеш эшләре башкару ;
-үзбелдекле агач һәм куак утырту, газоннарны һәм чәчәклекләрне юк итү;
- агачларга һәм башка яшел үсентеләргә гамак, таган, турниклар, кер юу өчен бау, реклама һәм мәгълүмати щитлар һәм табличкалар, реклама һәм башка мәгълүмат урнаштыру өчен билгеләнгән конструкцияләр, объектларга хәрәкәт итү юнәлешен күрсәтүче билгеләр, афишалар, белдерүләр, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәгълүмати тәэмин итү чаралары элү;
-ел фасылларына карамастан, стационар булмаган объектлар, шулай ук юл сервисы объектлары урнаштыру;
- төзелеш һәм башка материаллар, калдыклар, чүп-чар, бозлавыкка каршы материаллар һәм башка зарарлы матдәләр, шулай ук ком һәм бозлавыкка каршы реагентлар белән пычранган кар, боз булу;
- бакчалар казу;
- йорт хайваннарын газоннарда һәм чәчәк түтәлләрендә йөртү;
- яфракларны, үләнне, ботакларны яндыру, шулай ук аларны лотокларга һәм башка су үткәрү җайланмаларына тутыру;
- чүп-чарны газоннарга ташлау;
- учак кабызу, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәрү, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка җайланмалар куллану;
- сок, сумала чыгару өчен агачларны кисү, аларга башка механик җәрәхәтләр ясау;
- яшелләндерү территорияләрендә урнашкан скульптураларны, эскәмияләрне, коймаларны, урналарны, балалар һәм спорт җиһазларын бозу;
- агачларның тамырларын көүсәсеннән 1,5 метрдан да якынлыкта ачу һәм агачларның муентыкларын җир яки төзелеш калдыклары белән күму.

Коймалар

143. Киртәләр урнаштыру төзекләндерүнең өстәмә элементы булып тора.

144. Коймалар түбәндәге төрләргә бүленә:

- билгеләнеше буенча (декоратив, саклагыч, аларның берлеге);
- озынлык буенча (кыска-1,0 м, уртача-1,1-1,7 м, озын-1,8-3,0 м);
- материалның төре (металл, тимер-бетон һәм башкалар).);
- күрү дәрәҗәсе буенча (үтә күренмәле , күренми торган);
- стационар дәрәҗәсе (даими, вакытлы, күчмә) һәм башка төрле коймалар.

Коймаларны проектлау аларның урнашу урынына һәм гамәлдәге дәүләт стандартларына, сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларына, индивидуаль проектларга туры китереп башкарыла.

145. Мәдәни мирас объектлары территорияләрен койма белән әйләндереп алу әлеге территорияләр өчен билгеләнгән шәһәр төзелеше регламентлары нигезендә башкарылырга тиеш.

Өслекләрнең капламы

146. Өслекләрне капламы җирлек территориясендә куркынычсыз һәм уңайлы хәрәкәтне тәэмин итә, шулай ук җирлек төзелешенең архитектур йөзен формалаштыра.

Төзекләндерү максатлары өчен түбәндәге капламнар билгеләнгән:

- каты (капиталь) капламнар-монолит яки җыелма капламнар, шул исәптән асфальтлы бетоннан, цементлы бетоннан, табигый ташлардан;
- табигый яки ясалма сибелүчән материалдан (шул исәптән ком, вак таш, керамзит, резина валчыгы) башкарыла торган йомшак (юылмаган) капламнар-табигый халәттә, тыгызланган яки ныгытылган материаллы коры катнашмаларда (шул исәптән ком, вак таш, керамзит, резина валчыгы);
- газон капламнары - үлән капламын әзерләү һәм утырту буенча махсус технологияләр кулланылып эшләнгән каплам;
- катнаш капламнар- капламнарны (рәшәткәле плитка яки газон рәшәткәсе, газонга күмелгән яки йомшак катлам) берләштерүче катнаш капламнар.

147. Каплам төрләрен сайлап алуны аларның максатчан билгеләнеше нигезендә гамәлгә ашырырга кирәк:

- каты- проектлау вакытында гамәлдә булган янгынга каршы таләпләрне, хәрәкәтнең характерын һәм составын, йөкләнешнең чиген исәпкә алу;
- йомшак -аерым территорияләрне төзекләндергәндә аларның үзенчәлекләрен исәпкә алу (балалар, спорт мәйданчыклары, этләрне йөртү өчен мәйданчыклар, җәяү йөрү юллары);
- экологик яктан аеруча отышлы газон капламы яки катнаш каплам.

Каты төрләренең өслеге тайгак булмаска тиеш (коры вакытта элэктеру үзлеге 0.6, юештә-0,4 коэффициентлы).

Өслекләр

148. Пандуслар, баскычлар, басмалар, борт ташлары өслекләргә керә.

Борт ташлары

149.Борт ташлары тротуар һәм машиналар йөрү өлеше кисешкән урында 150мм дан артык булмаган биеклектә урнаштырылырга һәм ремонт вакытында сакланырга тиеш.
Газоннарга транспорт чараларын кертмәү максатында, ул урыннарда борт ташларын биегрәк итеп урнаштыру рөхсәт ителә.
Газон белән җәяүлеләр юлы кисешкән урыннарда, газоннарны пычрактан һәм чүптән саклау максатыннан, 0.5 м арада 50мм чыгып торучы бакча бортлары ясарга мөмкин.
Җәяүлеләр зоналары территориясендә төрле өслекләрне килештерү өчен табигый материаллардан (кирпеч, агач, керамика) файдаланырга мөмкин.
Баскычлар, басмалар, пандуслар
150. Җәяүлеләр юлының 60 промилледән артык авышлыгы булганда баскычлар урнаштыруны күздә тотарга кирәк.
Сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм башка объектлар урнашкан урыннарда җәяүлеләр юлларында, инвалидлар һәм картлар йортларында авышлык 50 промилледән артык булганда баскычлар һәм пандус ясарга кирәк.
Бордюр пандусының авышлыгы 1:12 кабул ителә.
Төшү һәм күтәрелеш вакытында баскычларның беренче басмаларын ачык контраст буяулар белән аерып чыгарырга кирәк.
Тышкы баскычларның барлык басмалары бер марш чикләрендә баскычларның киңлеге һәм биеклеге буенча бертөрле билгеләнә.
Пандусның киртәләре булмаса, 75 мм биеклектәге киртәле бортик һәм тотынгычлар ясау кирәк.
Юлның горизонталь өлешләре пандус башында һәм ахырында тирә-юньдәге өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып тора.
Баскычлар яки пандусларның ике ягы буйлап кул белән ябышу өчен 800-920 мм биеклектә,стенадан 40 мм ераклыкта, түгәрәк яки турыпочмаклы тотынгычлар ясала.
Мәйданчыклар
151. Җирлек территориясендә түбәндәге мәйданчыклар була: балалар уеннары, өлкәннәр өчен ял итү, спорт белән шөгыльләнү, чүп җыйгычлар урнаштыру, этләрне урамда йөртү һәм өйрәтү, автомобиль кую урыннары мәйданчыклары.
Теркәлгән мәдәни мирас һәйкәлләре һәм аеруча саклаулы табигать территорияләре зоналары чикләрендә мәйданчыклар урнаштыру һәйкәлләрне саклау, табигатьтән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау буенча вәкаләтле органнар белән килештерелеп башкарыла.
Йорт яны территорияләре, кагыйдә буларак, балалар өчен уен һәм спорт мәйданчыклары белән тәэмин ителергә тиеш. Мәйданчыклар тезек һәм имгәнү куркынычы булмаган инвентарь белән җиһазлана.
Балалар мәйданчыгы
152. Балалар мәйданчыгы төрле яшь төркемнәре өчен аерым мәйданчыклар яки яшь мәнфәгатьләренә кагылышлы комплекслы уен мәйданчыклары буларак оештырыла.
Балалар мәйданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәҗбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: йомшак өслек төрләре, газонлы мәйданчык өслеген тоташтыру элементлары, яшелләндерү, уен җиһазлары, эскәмияләр һәм урналар, яктырту җиһазлары.
Торак йортлар һәм иҗтимагый биналар тәрәзәләреннән мәктәпкәчә яшьтәге балалар мәйданчыклары чикләренә кадәр ара 10 метрдан да ким булмаска тиеш, кече һәм урта мәктәп яшендәгеләр өчен - 20 метрдан да ким булмаска тиеш, комплекслы уен мәйданчыклары - 40 метрдан да ким түгел, спорт-уен комплекслары - 100 метрдан да ким урнашмаска тиеш.
Балалар өчен уен мәйданчыклары контейнер мәйданчыкларыннан 20 метрдан да ким урнашмаска тиеш.
153. Балалар мәйданчыкларында:
- җәй көне тигезләү өчен җиргә ком салынырга;
- иртәнге якта себерелергә һәм юешләтелергә;
- мәйданчыкта коймалар һәм корылмаларны буяу елга бер тапкырдан да ким булмаска, ремонт эшләре кирәк булганда башкарылырга тиеш ;
- балалар мәйданчыгы җәяүлеләр хәрәкәтеннән, юллардан, борылу мәйданчыкларыннан, автомобильләр кую урыннарыннан, калдыклар өчен контейнерлар урнаштыру мәйданчыкларыннан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлыча саклау участокларыннан изоляцияләнгән булырга тиеш.
Имгәнүләр булмасын өчен мәйдан территориясендә чыгып торган тамырлы яисә аскы ботаклары салынган агачлар, җир өстенә чыгып торган киселгән җиһазлар (стойкалар, фундаментлар) булмаска тиеш .
Якын-тирә территорияләрне реконструкцияләгәндә балалар мәйданчыклары территориясенә төзелеш материаллары алып бару һәм урнаштыру рөхсәт ителми.
Яктырту җиһазлары мәйданчык урнашкан территориян кагыйдә буларак е яктырту режимында эшләргә тиеш.
Яктырту җиһазларын 2,5 метрдан ким булган биеклектә урнаштыру рөхсәт ителми.
Уен җиһазларын урнаштыру куркынычсызлык нормативларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.
154.Балалар мәйданчыкларын карап тоту һәм аларның куркынычсызлыгын тәэмин итү өчен җаваплылык аларны карап тотуны гамәлгә ашыручы затларга йөкләнә.
Спорт мәйданчыклары

155. Спорт мәйданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәре өчен дә физкультура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен билгеләнгән.
Спорт мәйданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәҗбүри исемлеге үз: йомшак яки газон өслеге (җәйге чорда), спорт җиһазлары.
Спорт мәйданчыклары яшелләндерелә һәм койма белән әйләндереп алына. Яшелләндерү мәйданчык периметры буенча башкарыла, вертикаль яшелләндерү кулланырга мөмкин. Койманың биеклеге 2,5-3 м тәшкил итә, мәйданчыклар тоташкан урында-1,2 м дан да ким булмаска тиеш.
Спорт җиһазлары спорт, физкультура мәйданчыкларында яки рекреация составында махсус җиһазландырылган җәяүлеләр кюлларында урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар заводта эшләнгән яисә махсус эшкәртелгән өслекле бүрәнәдән һәм борыслардан эшләнгән булырга мөмкин (ярыклар, кимчелекләр булмау мөһим).
Урнаштыру вакытында сертификацияләнгән җиһазлар каталогларына таянып эш итәргә кирәк.
Ял мәйданчыклары
156. Торак төзелеше территориясендә өлкән буын кешеләренә тыныч ял итү һәм өстәл уеннары өчен билгеләнгән ял мәйданчыклары оештыру мөмкин. Торак йортларның тәрәзәләреннән ял итү мәйданчыклары чикләренә кадәр ара 10 метрдан да ким булмаска, актив өстәл уеннары мәйданчыкларына кадәр - 25 метрдан да ким булмаска тиеш.
Ял мәйданчыгында төзекләндерү элементларының мәҗбүри исемлеге: каты өслек төрләре, газонлы мәйданчык өслеген тоташтыру элементлары, яшелләндерү, ял итү өчен эскәмияләр һәм өстәлләр, урналар (ким дигәндә, һәр эскәмиягә берәр), яктырту җиһазлары.
Мәйданчыкны каплау плитка түшәү рәвешендә проектларга тәкъдим ителә. Ял итү мәйданчыклары һәм балалар мәйданчыклары бергә булганда балалар уеннары зонасында каты өслек урнаштырылуга юл куярга киңәш ителми.
Парклар территорияләрендә үләндә ял итү өчен мәйданчыклар оештырылырга мөмкин.
Этләр өчен мәйданчыклар
157. Этләрне йөртү өчен мәйданчыклар вәкаләтле органнар белән билгеләнгән тәртиптә килешенгән урыннарда урнаштырыла.
Этләрне урамда йөртү мәйданчыгы территориясендә төзекләндерү элементлары исемлеге: төрле өслек төрләре, коймалар, эскәмияләр, урналар, экскрементларны утильләштерү өчен контейнер, яктырту җайланмалары һәм мәгълүмати җиһазлар. Периметр буенча яшелләндерүне планлаштырырга мөмкин.
Этләрне йөртү өчен мәйданчыклар микрорайонның гомуми файдалану территорияләрендә яшел зоналардан читтәге буш урыннарда, метрополитен линияләренең техник зоналарында һәм гомумҗирлек магистральләрендә, беренче һәм икенче поясларны су белән тәэмин итү чыганакларының санитар зонасыннан читтә 110 кВт көчәнештән артык булмаган электр тапшыру линияләре астында урнашырга мөмкин.
Торак билгеләнешендәге территорияләрдә урнашкан мәйданчыклар зурлыгы 400-600 кв. м чикләрендә кабул ителә, башка территорияләрдә - 800 кв.м. га кадәр, төзелеш барган очракларда, булган территориаль мөмкинлекләрдән чыгып, мәйданчыкларның зурлыгын киметергә мөмкин.
Мәйданчык чигеннән торак һәм җәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ара 25 метрдан да ким булмаска тиеш, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт мәйданчыклары, ял мәйданчыкларына кадәр ара 40 метрдан да ким булмаска тиеш.
Мәйданчык коймасы, кагыйдә буларак, 1,5 метрдан да ким булмаган җиңел металл челтәрдән эшләнә.
Мәйданчык территориясендә файдалану кагыйдәләре язылган мәгълүмати стенд урнаштырылган булырга тиеш.
158. Йорт хайваннарының хуҗалары үз хайваннарының экскрементларын мөстәкыйль рәвештә җыю һәм утильләштерү эшен башкаралар.
Хуҗалары хайваннарның башка хайваннарга һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмый калырга, шулай ук тирә-юньдәгеләр өчен санитар нормалар нигезендә тынычлыкны тәэмин итәргә, гамәлдәге санитар-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.
Автомобильләр кую мәйданчыклары
159. Җирлек территориясендә түбәндәге төр мәйданчыклар була ала: автомобильләрне кыска вакытлы һәм озаклап саклау мәйданчыклары .
Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакыт эчендә саклау урыннарында өслек төрләре: коймалар, чүп-чар өчен урналар яки контейнерлар, яктырту җиһазлары, мәгълүмат җиһазлары (күрсәткечләр).
Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау урыннарына керү юллары җәяүлеләр юлларының төп юнәлешләре белән кисешергә тиеш түгел.
Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыны аша җәяүлеләрнең транзит юлларын оештыру рөхсәт ителми.
Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыны калган территориядән киңлеге 3 метрдан да ким булмаган яшел үсентеләр полосасы белән аерылып торырга тиеш.
Кече архитектура формалары

160. Кече архитектура формаларын урнаштыру төзелеш, биналарны һәм корылмаларны реконструкцияләү һәм капиталь ремонтлау проект документлары, шулай ук төзекләндерү яки эскиз тәкъдимнәре проектлары нигезендә гамәлгә ашырыла.
Кече архитектура формаларын проектлаганда һәм сайлаганда сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларыннан файдаланырга киңәш ителә. Тарихи урыннар, җирлекнең үзәге, бистәдәге күп функцияле үзәкләр һәм зоналар өчен кече архитектура формалары шәхси проект эшләнмәләре нигезендә башкарылырга тиеш.

161. Кече архитектура формаларына карата төп таләпләр:
- архитектура һәм ландшафт тирәлегенең характерына, территорияне төзекләндерү элементларына туры килү;
- материалларның югары декоратив һәм куланылыш сыйфатлары булу, аларны, тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып, озак вакыт дәвамында саклау;
- конструкциянең ныклыгы, ышанычлылыгы, иминлеге.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары

162. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.
Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан матур булырга тиеш.
Тышкы мәгълүмат чаралары, оешма турында элмәтакталардан һәм режим турында табличкалардан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә урнаштырыла.
Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыручылар аларның торышын күзәтеп торырга, тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урыннарын вакытында ремонтларга һәм җыештырырга тиеш.
Тышкы реклама һәм мәгълүматны аларга реклама яки мәгълүмати хәбәр язмыйча урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырына зыян китерү, шулай ук тышкы реклама чараларын һәм мәгълүматны полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән каплау рөхсәт ителми.
Реклама яки мәгълүмати конструкция хуҗасы территорияне төзекләндерүне һәм (яки) монтаждан (сүтүдән) соң фасадның тышкы кыяфәтен торгызуны өч тәүлек эчендә башкарырга тиеш.
Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары, аларның фундамент блогы булганда, аның белән бергә сүтелергә тиеш.
Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштырганда корылмаларга зыян китерү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклыгын һәм тотрыклылыгын бетерү рөхсәт ителми.
Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәге төрләрдә булырга мөмкин:
- дивар конструкциясе;
- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- түбә конструкциясе;
- витрина конструкциясе;
- оешма элмәтактасы;
- режим турында табличка;
- модульле конструкция;
- стела;
- щит конструкциясе;
- флаглы композиция;
-махсус конструкция.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына гомуми таләпләр:
Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, әзерләү һәм урнаштыру Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре) турында төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, Россия Федерациясе законнары таләпләренә, аларны саклау һәм куллану таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш.
Тышкы мәгълүмат чараларында мәгълүмат Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт теле турындагы закон таләпләрен үтәп урнаштырылырга тиеш.
Ике һәм аннан да күбрәк тел куллану очрагында текстлар эчтәлеге һәм техник бизәлеше буенча тәңгәл булырга тиеш.

Гражданнар белдерүләре, мәдәни һәм спорт чаралары турында афиша урнаштыру

163. Белдерүләрне, мәдәни һәм спорт чаралары турында афиша урнаштыру бары тик махсус тумбаларда гражданнар күпләп җыела торган урыннарда һәм җәяүлеләр зоналарында билгеләнгән щитларда һәм стендларда гына рөхсәт ителә.
Игъланнар өчен стендлар аерым торучы объектлар рәвешендә яки биналарда яки корылмаларда элмәтакталар рәвешендә урнаштырыла ала.

VI. Коммуникацияләрне төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә җир эшләре башкаруга төп таләпләр

164. Грунтны аеру яки юл катламнарын ачу (җир асты коммуникацияләрен сузу, реконструкцияләү яки ремонтлау, свай һәм шпунтка кадау, электр тапшыру линияләрен, элемтә баганаларын урнаштыру (алмаштыру), яктырту баганалары, грунтны планлаштыру, инженерлык эзләнүләре вакытында һәм башка

эшләр) белән бәйле эшләр вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән язма рөхсәт (җир эшләрен башкаруга ордер) булганда гына башкарыла.

165. Җирлек территориясен төзекләндерү белән бәйле җир, төзелеш һәм ремонт эшләрен оештыру һәм үткәрү тәртибе, җир эшләрен башкаруга ордер ясау һәм алу муниципаль хокукый актларның билгеләнгән таләпләре нигезендә башкарыла.

166. Яшел зоналарны бетерергә яки күчереп утыртырга туры килгәндә ул эшләрне Башкарма комитет карары нигезендә башкарырга кирәк.

167. Җирлек юллары буенча хәрәкәтне вакытлыча чикләү яки туктату вәкаләтле орган тарафыннан юлның ике ягында заказчылар һәм эш башкаручылар, эшнең сроклары, карап чыгу мөмкин булган маршрутлар турында кирәкле барлык мәгълүматны үз эченә алган мәгълүмат щитын урнаштыру юлы белән мәҗбүри рәвештә бирелгән рөхсәт нигезендә гамәлгә ашырыла. Күрсәтелгән щитның рәвеше һәм эчтәлеге рөхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

168. Яраклылык вакыты чыккан ордерлар буенча башкарылганда, җир эшләрен башкару үзбелдекле дип таныла.

VII. Уңайлы мохиткә аерым таләпләр

169. Урамнарны һәм юлларны, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын проектлаганда өлкән яшьтәге кешеләр һәм инвалидлар өчен уңайлы мохиттән файдалану мөмкинлеген, әлеге объектларны картлар һәм инвалидлар хәрәкәт итә торган элементлар һәм техник чаралар белән тәэмин итүне күздә тотарга тәкъдим ителә.
Өлкән яшьтәгеләр һәм инвалидлар йөри торган техник чаралар һәм җиһазлар проектлау, төзү, урнаштыруны расланган проект документациясе нигезендә заказчы тарафыннан яңа төзелеш вакытында тормышка ашырырга тәкъдим ителә.

VIII. Йорт хайваннары һәм кошларны карап тоту

170. Йорт хайваннарын һәм кош-кортларны карап тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш, йорт хайваннарына һәм кошларына китерелгән зыян өчен җаваплылык гамәлдәге Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән тәртиптә аларның хуҗалары өстендә.

171. Йорт хайваннары хуҗалары үз хайваннарының экскрементларын мөстәкыйль рәвештә җыюны һәм утильләштерүне тәэмин итәләр.

172. Авыл хуҗалыгы терлекләрен (сыер, сарык, кәҗә, дуңгызлар һәм башка) һәм кошларны тоту авыл җирлегендә яшәүчеләргә йорт яны участоклары булган шәхси йорт территориясендә рөхсәт ителә.

173. Барлык продукция бирүче хайваннар (мөгезле эре терлек, кәҗәләр, сарыклар, дуңгызлар, атлар), гражданнарның яшәү урыны буенча ветеринария учреждениеләрендә ел саен яңадан теркәлергә тиеш.

174. Йорт хайваннарын көтү җирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнгән көтү урыннарында хуҗасы күзәтүе астында яки аның кушуы буенча башка затның күзәтүе астында рөхсәт ителә.

175. Йорт хайваннарын 7.00 сәгатьтән 23.00 сәгатькә кадәр урамда йөртү рөхсәт ителә. Башка вакытта урамда һәм торак йортларның ишегалларында тынлыкны тәэмин итү өчен хуҗалар чаралар күрергә тиеш.

176. Этләрне урамда йөртү, өч айга кадәрге эт балаларын һәм кечкенә этләрне йөртү очракларыннан тыш, чылбыр (этне тотып торучы бүтән җайланма), муенчак һәм борынчак кулланып башкарылырга тиеш (әгәр алар махсус сумкада (контейнерда) яки аларны урамда йөртүче зат кулында булмаса). "Татарстан Республикасында йорт хайваннарын тотуның аерым мәсьәләләре турында" 2014 елның 7 мартындагы 16-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә теркәлгән эт муенчагында аның идентификация номеры күрсәтелергә тиеш. Этләрне бәйдән ычкындырып йөртү торак пунктлардан читтә, шулай ук урамда йөрергә рөхсәт итүче билгеләр куелган урыннарда рөхсәт ителә.

177. Хуҗалары йорт хайваннары һәм кошлары тарафыннан тротуарларның, урамнарның, паркларның, газоннарның, балалар мәйданчыклары, скверларның, мәйданнарның, шулай ук торак йортларның подъездларының пычрануына юл куймаска тиеш. Эт, мәчеләр һәм башка вак хайваннарны урамда йөрткәндә, хуҗасы табигый яшәеш калдыкларын тулысынча җыюны тәэмин итә торган кирәк-яраклар булдырырга һәм аны үз вакытында контейнерларга ташларга тиеш.

178. Этне махсус урыннарда гына бәеннән ычкындырырга була. Махсус билгеләнгән мәйданчыклар булмаганда, җирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган буш урыннарда йөртү рөхсәт ителә.

179. Этләрне өйрәтү бары тик яхшы итеп әйләндереп алынган мәйданнарда яки җирлек территориясеннән читтә башкарыла ала.

180. Йорт хайваннарын юл буйлап бары тик төүлекнең якты вакытында һәм юлның уң ягына якынрак итеп куып алып барырга мөмкин. Йорт хайваннарын асфальт түшәлгән юл буенча грунт юллары һәм сукмаклар булмаганда гына йөртергә мөмкин.

181. Урамнарда йорт хайваннарын караучысыз калдырганда, хуҗалары яшел үсентеләрне бозудан килгән зыянны куып кертү өчен киткән чыгымнарны каплый.

182. Йорт кәҗәләре йорт яны территориясенең эчендә генә яки хуҗалары күзәтүе астында көтүлекләрдә асралырга тиеш.

183. Рөхсәт ителми:

- малларны балалар һәм спорт мәйданчыкларында, пляжларда, мәгариф һәм медицина оешмалары территорияләрендә йөртү;

- йорт хайваннарын гражданнарның күплəп ял итү урыннарында урнашкан пляжларда йөртү һəм аларны сулыкларда коендыру;
- тыючы язулар булгандау хайваннарныу чреждениегə кертү;
- торак пунктлар территориясендə хайваннар һəм кошларны караучысыз калдырырга;
- хайваннарның хəрəкəтен контрольдə тота алмаган һəм урамда йөргəндə агрессив тəртибен чикли алмаган затлар, шулай ук яше яки сəламəтлеге аркасында хайваннарның хəрəкəтен контрольдə тота алмаган затлар хайваннарны урамда йөртергə тиеш түгел;
- 14 яшькə җитмəгəн затлар тарафыннан этлəрен, кечкенə этлəрне йөртү очракларыннан тыш, урамда йөртү;
- йорт хайваннарын һəм кошларын балкон, лоджиялəрдə, торак йортларның гомуми файдалану урыннарында (чиктəш фатирлар коридорлары, баскыч, чарлак, подвал һəм башка ярдəмче биналарда) даими асрау;
- йорт хайваннарының махсус билгелəнгəн урыннадан тыш җирлəрдə булуы (чаралар (күргəзмəлəр һ.б.) үткəрү урыннарыннан тыш).

184. Йорт хайваннары һəм кош хуҗаларының бурычлары:
-хайван авыруларын кисəтү, терлекчелек продуктларының ветеринария-санитария талəплəренə җавап бирүен тəэмин итү, əйлəнə-тирə мохитнең терлекчелек калдыклары белəн пычрануына юл куймау, шулай ук ел саен яңадан теркəлү чорында мəҗбүри дəвалау-профилактика чараларын үткəрү;
- хайваннарның асралу урынын даими контрольдə тоту;
- хайваннар чирлəгəндə һəм үлгəн, үзлəрен сəер тотканда кичекмəстəн ветеринария белгечлəренə хəбəр итəргə кирəк. Алар килеп җиткəнче авыру хайваннарны башкаларыннан аерып ябу зарур.
- ветеринария белгечлəре талəбе буенча диагностика тикшеренүлəре үткəрү, саклану прививкалары ясау һəм дəвалау-профилактика эшлəре өчен хайваннарны бирергə кирəк.

185. Үлгəн терлеклəрне күмү махсус билгелəнгəн урында махсуслаштырылган оешма тарафыннан башкарыла.

186. Үз территориялəрендə каравылчы этлəре булган оешмаларның бурычлары:
- этне гомуми нигезлəрдə теркəргə;
- этлəрне ныклы бəйдə тотарга;
- килүчелəрнең хайваннар янына үтү мөмкинлеген булдырмаска;
- территориягə кергəндə кисəтү язуы булган очракта этлəрне эш беткəннəн соң яки гомуми файдаланудагы территориядə генə бəйдəн ычкындырырга мөмкин.

187. Җəмəгать урыннарында булган күзəтүчесез хайваннар ауланырга тиеш.

188. Күзəтүчесез хайваннарны аулау җирле үзидарə органнары белəн төзелгəн килешү буенча махсуслаштырылган предприятие яки башка зат тарафыннан башкарылырга мөмкин.

189. Караучысыз хайваннарны аулау буенча чараларны гамəлгə ашыру хайваннарга карата кешелекле мөнəсəбəт һəм иҗтимагый əхлак нормаларын үтəү принципларына нигезлəнə.

190. Рөхсəт ителми:
- суд карарыннан башка фатирлардан һəм шəхси йортлардан хайваннарны тартып алу;
- кибет, даруханəлəр, коммуналь хезмəт күрсəтү предприятиелəре һ.б. янында этлəрне бəйдəн ычкындыру;
- ветеринар органнар киңəшеннəн башка алдавычлар һəм башка аулау чаралары куллану.

IX. Кагыйдəлəрнең үтəлешен контрольдə тоту

191. Физик һəм юридик затлар, вазыйфаи затлар җирлек территориясен төзеклəндерү буенча əлеге Кагыйдəлəр белəн билгелəнгəн талəплəрне үтəүне тəэмин итəргə тиеш.

192. Əлеге кагыйдəлəрне бозган өчен административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендə (федераль законнарда һəм Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актларында каралган нормаларны һəм кагыйдəлəрне үз эченə алган, аларны үтəмəгəн өчен административ хокук бозулар турында Россия Федерациясе Кодексы нигезендə җаваплылык билгелəнгəн нигезлəмəлəрдəн тыш) җаваплылыкка тартыла.

193. Төзеклəндерү өлкəсендəге закон талəплəрен һəм муниципаль хокукый актларны үтəмəгəн яки тиешенчə үтəмəгəн өчен җаваплылыкка тарту əлеге талəплəрне үтəүдəн һəм ясалган җитешсезлеклəрне бетерүдəн азат итми.